

—
Верховний
Суд

ДАЙДЖЕСТ

судової практики Верховного Суду
у справах, пов'язаних із виконанням
кредитних зобов'язань

Рішення, внесені до ЄДРСР
за січень 2018 – лютий 2021 року

Зміст

1. Підвідомчість спорів, пов'язаних із виконанням кредитних зобов'язань, третейським судам.	3
2. Застосування норм процесуального права у справах про стягнення заборгованості за кредитним договором.	4
3. Юрисдикція спорів, пов'язаних із виконанням кредитних зобов'язань.	7
4. Стягнення заборгованості за кредитним договором.	9
5. Розрахунок розміру заборгованості за кредитним договором.	22
6. Стягнення заборгованості за кредитним договором в іноземній валюті.	35
7. Недійсність кредитних договорів.	42
8. Застосування позовної давності у справах про стягнення заборгованості за кредитним договором.	45

1. Підвідомчість спорів, пов'язаних із виконанням кредитних зобов'язань, третейським судам

Спори щодо виконання кредитних договорів, предметом яких є грошові кошти, виражені в іноземній валюті, можуть розглядатися третейськими судами.

Спори за договором про надання споживчого кредиту, що виникають як під час укладення, так і під час виконання такого договору, незважаючи на наявність третейського застереження, не можуть бути предметом третейського розгляду

12 грудня 2018 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за заявою ПАТ «Укрсоцбанк» про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення Постійно діючого Третейського суду при Асоціації українських банків у справі за позовом ПАТ «Укрсоцбанк» до ОСОБА_3, ОСОБА_4, яким стягнуто заборгованість за кредитним договором на користь ПАТ «Укрсоцбанк».

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, у задоволенні заяви відмовив, посилаючись на те, що справа не підвідомча третейському суду, оскільки відповідно до Закону України «Про третейські суди» третейські суди не можуть розглядати справи у спорах щодо захисту прав споживачів, у тому числі споживачів послуг банку (кредитної спілки); кредит наданий в іноземній валюті (доларах США), тому зазначений спір також не підвідомчий третейським судам.

За результатами розгляду справи Велика Палата Верховного Суду прийняла постанову, в якій зазначила таке.

За змістом статей 1, 2, 6 Закону України «Про третейські суди» підвідомчість справ, які можуть бути вирішені в рамках третейського судочинства, обмежена сферою приватного права.

Кредитний договір є результатом точної, досягнутої раніше сторонами домовленості в цивільному обігу про порядок взаємовідносин щодо надання та повернення грошових коштів, де перераховані всі права і обов'язки сторін, в тому числі чітко визначено його ціну, порядок розрахунків, терміни виконання умов й інші необхідні елементи, тобто породжує цивільно-правові наслідки для сторін, що виключає віднесення правовідносин до публічно-правових.

Якщо на етапі узгодження предмета і умов кредитного договору позичальник та кредитор як рівноправні сторони у правовідносинах та суб'єкти приватного права, діючи вільно, на власний розсуд визначили його істотну умову (ціну договору) у виді грошової одиниці певної держави (іноземна валюта), що згідно зі статтями 192, 533 ЦК України може використовуватися як засіб розрахунку в Україні, тобто є об'єктом цивільних прав, проведення грошових розрахунків за кредитним договором чи їх нездійснення згідно з умовами такого договору, незалежно від валюти кредитування, свідчить, що такі правовідносини мають суто цивільно-правовий, приватний характер.

Велика Палата Верховного Суду відступила від висновку Верховного Суду України, викладеного у постанові від 21 жовтня 2015 року у справі № 6-831цс15, щодо невідомості третейським судам спорів, пов'язаних із виконанням зобов'язань в іноземній валюті, згідно з яким усі спори пов'язані з стягненням заборгованості за валютними кредитними договорами є публічно-правовими, а не приватно-правовими.

Разом з тим, Велика Палата Верховного Суду підтримала правовий висновок Верховного Суду України у постанові від 11 листопада 2015 року у справі № 6-1716цс15, та зазначила, що спори між кредитодавцем та позичальником (споживачем) за договором про надання споживчого кредиту, що виникають як під час укладення, так і під час виконання такого договору, відповідно до пункту 14 частини першої статті 6 Закону України «Про захист прав споживачів», незважаючи на наявність третейського застереження в договорі, не можуть бути предметом третейського розгляду, оскільки цим Законом України від 03 лютого 2011 року № 2983-VI «Про внесення зміни до статті 6 Закону України «Про третейські суди» щодо підвідомчості справ у сфері захисту прав споживачів третейським судам» виключено з компетенції третейського суду вирішення спорів щодо захисту прав споживачів, у тому числі споживачів послуг банку (кредитної спілки).

За викладених обставин суди попередніх інстанцій зробили обґрунтований висновок про відсутність правових підстав для видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення Постійно діючого Третейського суду при Асоціації українських банків у частині стягнення із позичальника на користь ПАТ «Укрсоцбанк» заборгованості за кредитним договором.

Детальніше із текстом постанови ВП ВС від 12 грудня 2018 року у справі № 755/11648/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78680719>.

2. Застосування норм процесуального права у спорах про стягнення заборгованості за кредитним договором

Звертаючись до суду з позовом про визнання недійсним договору (чи його окремих положень), стороною якого не є, позивач зобов'язаний довести (підтвердити) в установленому законом порядку, яким чином оспорюваний ним договір порушує (зачіпає) його права та законні інтереси, а суд, у свою чергу, – перевірити доводи та докази, якими позивач обґрунтовує такі свої вимоги, і залежно від встановленого вирішити питання про наявність чи відсутність підстав для правового захисту позивача. Відсутність порушеного або оспорюваного права позивача є підставою для ухвалення рішення про відмову в задоволенні позову, незалежно від інших встановлених судом обставин.

Наявність у кредитному договорі (стороною у якому позивач не є) положень про сплату позичальниками винагороди за користування кредитом не свідчить про безумовне порушення відповідними умовами цих кредитних договорів майнових прав позивача як особи, яка стала власником майна, переданого в іпотеку в забезпечення виконання зобов'язань за цими кредитними договорами

16 жовтня 2020 року об'єднана палата Верховного Суду у складі суддів Касаційного господарського суду розглянула справу за позовом за позовом ТОВ «Тех-Трейд- Інвест» до АТ «КБ «ПриватБанк», ТОВ «Парктур», ТОВ «Скорзонера», ТОВ «Шелта», ТОВ «Аспект» про визнання недійсними пунктів договорів.

Позивач, вважаючи порушеними свої права, звернувся з позовом у цій справі про визнання недійсними окремих пунктів кредитних договорів, стороною яких він не є; акцентував, що став власником майна, переданого в іпотеку, згідно з договорами іпотеки, укладеними на забезпечення виконання зобов'язань за цими кредитними договорами, а умови спірних кредитних договорів, які стосуються нарахування винагороди за користування кредитом, суперечать вимогам закону, збільшують обсяг його відповідальності перед банком, тому мають бути визнані недійсними у судовому порядку.

Тобто у цій справі позов про визнання недійсними кредитних договорів у частині сплати винагороди за користування кредитом подала особа, яка не була стороною цих кредитних договорів, – заінтересована особа.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції про відмову у задоволенні позову та задовольняючи позов, апеляційний суд дійшов висновку, що оспорювані пункти спірних кредитних договорів порушують права позивача, оскільки фактично збільшують суму заборгованості позичальників за кредитними договорами, виконання зобов'язань за якими забезпечено іпотекою належного позивачеві майна на яке, відповідно, банк набуває право звернення стягнення у разі невиконання позичальниками умов таких кредитних договорів.

Об'єднана палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду не погодилася з таким висновком і зазначила таке.

Особа, яка звертається до суду з позовом про визнання недійсним договору (чи його окремих положень), повинна довести конкретні факти порушення її майнових прав та інтересів, а саме: має довести, що її права та законні інтереси як заінтересованої особи безпосередньо порушені оспорюваним договором і в результаті визнання його (чи його окремих положень) недійсним майнові права заінтересованої особи буде захищено та відновлено.

Реалізуючи право на судовий захист і звертаючись до суду з позовом про визнання недійсним правочину, стороною якого не є, позивач зобов'язаний довести (підтвердити) в установленому законом порядку, яким чином оспорюваний ним договір порушує (зачіпає) його права та законні інтереси, а суд, у свою чергу, - перевірити доводи та докази, якими позивач обґрунтовує такі свої вимоги, і в залежності від встановленого

вирішити питання про наявність чи відсутність підстав для правового захисту позивача. Відсутність порушеного або оспорюваного права позивача є підставою для ухвалення рішення про відмову у задоволенні позову, незалежно від інших встановлених судом обставин.

Наявність у спірних кредитних договорах (стороною у яких позивач не є) положень про сплату позичальниками – відповідачами винагороди за користування кредитом не свідчить про безумовне порушення відповідними умовами цих кредитних договорів майнових прав позивача як особи, яка стала власником майна, переданого в іпотеку у забезпечення виконання зобов'язань за цими кредитними договорами; за наслідками задоволення такого позову має відбуватися поновлення (захист) майнових прав позивача або ж його інтереси можуть бути реалізовані, внаслідок чого він здатний буде набути прав. Проте заявлені у справі вимоги не спрямовані безпосередньо на відновлення прав ТОВ "Тех-Трейд-Інвест", оскільки стосуються зобов'язань, стороною яких це товариство не є, а тому такі вимоги спрямовані на захист прав сторін кредитних договорів, які одночасно визначені відповідачами у справі, що свідчить про неправильно обраний позивачем у наведеному випадку спосіб захисту порушеного, на його думку, права.

Разом із тим у справі, що розглядається, йдеться про оскарження дійсності окремих пунктів кредитних договорів, які було укладено до фактичного утворення позивача (ТОВ "Тех-Трейд-Інвест") у формі товариства з обмеженою відповідальністю (дата запису в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань про проведення державної реєстрації юридичної особи - 23.04.2015), а саме – кредитних договорів, укладених між відповідачами і ПАТ "КБ "ПриватБанк", що, у свою чергу, унеможлиблює висновок про порушення такими кредитними договорами прав позивача, позаяк юридична особа до її створення не могла мати жодних прав та обов'язків. Крім того, на час внесення до статутного капіталу ТОВ "Тех-Трейд-Інвест" (позивача) майна, що є предметом іпотеки за іпотечними договорами, укладеними в забезпечення виконання зобов'язань за спірними кредитними договорами, такі кредитні договори вже містили умови стосовно сплати позичальниками винагороди за користування кредитом, вони були погоджені їх сторонами та виконувалися, а право власності на зазначене майно (предмет іпотеки) вже було обмежено у встановлений чинним законодавством спосіб (перебувало в іпотеці), про що позивач був обізнаний, ТОВ "Тех-Трейд-Інвест" таким чином взяв на себе, у тому числі, ризик настання відповідних наслідків у виді невиконання боржниками (позичальниками) своїх кредитних зобов'язань.

Ураховуючи зазначене та зважаючи на викладені положення законодавства, об'єднана палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду, у свою чергу, вважає наявними підстави для відступлення від висновку, викладеного у раніше ухваленій постанові Верховного Суду від 10.10.2019 у справі № 904/8902/17, зокрема

в частині наявності підстав та правомірності задоволення позову про визнання недійсними умов договору, стороною якого позивач не є, без дослідження і встановлення обставин порушення прав та охоронюваних законом інтересів позивача внаслідок укладання оспорюваного договору.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 16 жовтня 2020 року у справі № 910/12787/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92705206>.

3. Юрисдикція спорів, пов'язаних із виконанням кредитних зобов'язань

Спір за позовом кредитора-юридичної особи до боржника-юридичної особи та поручителів, один із яких є юридичною особою, а інші – фізичними особами, про стягнення кредитної заборгованості підлягає розгляду за правилами цивільного судочинства, якщо він поданий до 15 грудня 2017 року.

З 15 грудня 2017 року в разі об'єднання позовних вимог щодо виконання кредитного договору з вимогами щодо виконання договорів поруки, укладених для забезпечення основного зобов'язання, спір має розглядатися за правилами господарського чи цивільного судочинства залежно від сторін основного зобов'язання

13 березня 2018 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ПАТ «Златобанк» до «Снабтехмонтаж», ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, ТзОВ «Сав-пласт» про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Апеляційний суд позовні вимоги до ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5 про стягнення боргу задовольнив, а провадження в частині позовних вимог до ПП «Снабтехмонтаж» і ТзОВ «Сав-пласт» заклав, як такі, що не підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства.

Велика Палата з такими висновками не погодилася з огляду на таке.

У цій справі заявлені однакові позовні вимоги до кожного з відповідачів щодо стягнення заборгованості за одним кредитним договором солідарно з позичальника та поручителів.

Позовні вимоги у цій справі є однорідними та нерозривно пов'язаними з обов'язком належного виконання основного зобов'язання за кредитним договором. Тому ефективний судовий захист прав та інтересів позивача буде можливим за умови розгляду цього спору в межах однієї справи одним судом. Такий розгляд вплине, зокрема, і на ефективність виконання відповідного рішення суду із забезпеченням прав усіх учасників відповідних правовідносин.

Таким чином, позовні вимоги кредитора до поручителів, які не мають солідарного обов'язку, та до боржника за основним зобов'язанням щодо стягнення заборгованості за кредитним договором, подані до суду до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного

процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII, підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства.

Велика Палата Верховного Суду відступила від висновків, яких дійшов Верховний Суд України у постанові від 1 березня 2017 року у справі № 6-923цс16, відповідно до яких позовні вимоги юридичної особи-кредитора до юридичної особи-боржника, юридичних осіб-поручителів і фізичної особи-поручителя, які виникли з окремих договорів кредиту та поруки і не передбачали солідарну відповідальність поручителів між собою, можуть бути самостійними й окремими предметами позовів, пред'явлених залежно від суб'єктного складу сторін за правилами господарського чи цивільного судочинства.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що захист прав кредитора у справі за його позовом до боржника і кількох поручителів у межах одного виду судочинства є більш прогнозованим і відповідає принципу правової визначеності, оскільки не допускає роз'єднання вимог кредитора до сторін солідарного зобов'язання залежно від суб'єктного складу останнього.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 13 березня 2018 року у справі № 415/2542/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73219876>.

Спір між кредитором-юридичною особою та фізичною особою-поручителем за договором поруки про стягнення заборгованості за кредитним договором, укладеним із юридичною особою, підлягає розгляду в порядку господарського судочинства з 15 грудня 2017 року за основним договором

2 жовтня 2018 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ПАТ «Банк Аваль» до ОСОБА_6 про стягнення заборгованості за прострочення сплати відсотків за кредитним договором. Посилаючись на невиконання відповідачем зобов'язань за договором поруки, укладеного для забезпечення виконання зобов'язань позичальника за кредитним договором, позивач звернувся з позовом до господарського суду.

Суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції відмовили в відкритті провадження у справі, мотивуючи свої рішення тим, що справа не підлягає розгляду за правилами господарського судочинства

Верховний Суд не погодився з рішеннями нижчестоящих судів та скасував їх, а справу передав до суду першої інстанції для вирішення питання про відкриття провадження у справі.

15 грудня 2017 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»

№ 2147-VIII від 3 жовтня 2017 року, яким чинні Господарський процесуальний кодекс України та Цивільний процесуальний кодекс України викладено у новій редакції.

Так, за змістом пункту 1 частини першої статті 20 ГПК України (у редакції вищезгаданого Закону) господарські суди розглядають справи <...> у спорах щодо правочинів, укладених для забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи-підприємці.

ПАТ «Банк Аваль» як кредитор подало до господарського суду позов до фізичної особи, як поручителя за договором поруки, що укладений на забезпечення зобов'язання за кредитним договором, сторонами якого є юридичні особи. Тобто, між позивачем та відповідачем наявний спір щодо правочину, укладеного для виконання зобов'язання за кредитним договором, сторонами якого є юридичні особи, що відповідає ознакам спору, який підлягає розгляду в порядку господарського судочинства згідно з наведеними вище приписами ГПК України.

Отже, враховуючи викладене, з дати набрання чинності ГПК України в редакції Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII до юрисдикції господарських судів належать спори щодо правочинів, укладених для забезпечення виконання основного зобов'язання, якщо сторонами цього основного зобов'язання є юридичні особи та (або) фізичні особи - підприємці. У цьому випадку суб'єктний склад сторін правочинів, укладених для забезпечення виконання основного зобов'язання, не має значення для визначення юрисдикції господарського суду щодо розгляду відповідної справи.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 2 жовтня 2018 року у справі № 910/1733/18 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77312765>.

Аналогічний правовий висновок викладений у постанові ВП ВС від 19 березня 2019 року у справі № 904/2530/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81013405>.

4. Стягнення заборгованості за кредитним договором

У разі, якщо сторони договору визнали підставою для зміни строку виконання основного зобов'язання саме виникнення в позичальника прострочення з погашення заборгованості, а не направлення банком письмового повідомлення позичальнику про припинення строку користування кредитом, то така зміна є безумовною і не залежить від волевиявлення однієї зі сторін

15 червня 2020 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом ПАТ КБ «ПРАВЕКС-БАНК» до ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Суди встановили, що за умовами кредитного договору між АКБ «ПРАВЕКС-БАНК», правонаступником якого є ПАТ КБ «ПРАВЕКС-БАНК», та ОСОБА_1, останній отримав кредит у розмірі 17 319 доларів США на строк до 27 серпня 2015 року зі сплатою 13,99 % річних. Сплата кредиту за договором здійснювалася шляхом внесення рівними частинами щомісячно; у подальшому до договору внесено зміни до графіка платежів. Виконання умов кредитного договору забезпечено договорами поруки, укладеними між банком та ОСОБА_4 і ОСОБА_3 з кожним окремо, а пізніше – між банком та ОСОБА_2. ОСОБА_1 належним чином не виконував взятих на себе зобов'язань за кредитним договором, допустив утворення заборгованості, яку банк просив стягнути в судовому порядку.

За результатами розгляду Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Наслідки прострочення позичальником повернення позики визначено у статті 1050 ЦК України. Якщо договором встановлений обов'язок позичальника повернути позику частинами (з розстроченням), то в разі прострочення повернення чергової частини позикодавець має право вимагати дострокового повернення частини позики, що залишилася, та сплати процентів, належних йому відповідно до статті 1048 цього Кодексу (частина друга статті 1050 ЦК України).

Якщо в зобов'язанні встановлений строк (термін) його виконання, то воно підлягає виконанню в цей строк (термін).

У справі, яка переглядається, пунктом 1.2 кредитного договору визначено, що кредит надається терміном з 27 серпня 2008 року до 27 серпня 2015 року.

У пункті 9.2 кредитного договору сторони погодили, що у випадку виникнення у позичальника прострочення з погашення заборгованості за кредитом та/або за сплатою процентів за користування кредитом строк користування кредитом припиняється достроково на десятий день місяця, наступного за місяцем, у якому виник факт прострочення. Про припинення строку користування кредитом банк письмово повідомляє позичальника.

Тобто сторони врегулювали у договорі питання дострокового повернення кредиту – зміну строку виконання основного зобов'язання.

З результатів аналізу змісту пункту 9.2 кредитного договору слідує, що безумовною підставою для зміни строку виконання основного зобов'язання є виникнення у позичальника прострочення з погашення заборгованості, а не направлення банком письмового повідомлення позичальнику про припинення строку користування кредитом, оскільки у такому повідомленні банк не вимагає дострокового виконання зобов'язань.

Виходячи з наведеного, у разі прострочення виконання позичальником своїх зобов'язань відбувається автоматична зміна строку виконання основного зобов'язання та така зміна не залежить від волевиявлення однієї зі сторін та не надає банку право

звернутися з вимогою про дострокове повернення всієї суми кредиту у порядку, визначеному частиною другою статті 1050 ЦК України.

За викладених обставин Об'єднана палата Касаційного цивільного суду вважає, що наявні підстави для відступлення від правового висновку Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 05 грудня 2018 року у справі № 756/11460/15-ц та від 05 лютого 2020 року у справі № 534/711/16-ц про те, що обумовлена в пункті 9.2 кредитного договору зміна строку виконання основного зобов'язання можлива лише за наявності одночасно двох умов: виникнення у позичальника прострочення з погашення заборгованості та письмове повідомлення його банком про припинення строку користування кредитом.

Детальніше з текстом постанови ОП КЦС ВС від 15 червня 2020 року у справі № 138/240/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89903310>.

Якщо кредитування відбулося для задоволення споживчих потреб позичальника і кредитодавець звертається до суду з позовом про дострокове повернення коштів за договором про надання споживчого кредиту, не виконавши вимоги, чинної на час виникнення спірних правовідносин (до 10 червня 2017 року) частини десятої статті 11 Закону України «Про захист прав споживачів», яка передбачала обов'язкове направлення позичальнику повідомлення (вимогу) про дострокове повернення кредиту, то в позичальника відсутній обов'язок достроково повернути кошти за договором про надання споживчого кредиту, а в суду відсутня підстава для задоволення відповідного позову в частині, яка стосується дострокового стягнення коштів за таким договором

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ПАТ «УкрСиббанк» до ОСОБА_1, ОСОБА_2 про стягнення заборгованості за договорами про надання споживчого кредиту.

Суди попередніх інстанцій позов задовольнили частково, мотивувавши це тим, що за договорами не настав термін виконання грошових зобов'язань у повному обсязі, оскільки банком не дотримано встановлений договорами порядок дострокового повернення кредитних коштів, а саме – не була направлена вимога про дострокове повернення кредиту, як наслідок, термін повернення кредиту у повному обсязі не настав. У зв'язку із цим суди зробили висновок про стягнення на користь банку лише простроченої заборгованості за тілом кредиту, процентами та пені.

10 червня 2017 року набрав чинності Закон України «Про споживче кредитування», який визначає загальні правові та організаційні засади споживчого кредитування в Україні. Закон України «Про захист прав споживачів» застосовується до відносин споживчого кредитування у частині, що не суперечить Закону України «Про споживче кредитування» (стаття 11 Закону України «Про захист прав споживачів» у редакції, чинній з 10 червня 2017 року). Отже, регулювання правовідносин банку зі споживачем щодо

кредитування для споживчих потреб до 10 червня 2017 року відбувалося з урахуванням приписів Закону України «Про захист прав споживачів». З 10 червня 2017 року на ці відносини поширюється Закон України «Про споживче кредитування», а у частині, що йому не суперечить, - також Закон України «Про захист прав споживачів».

Наведені приписи дають підстави виснувати, що частина десята статті 11 зазначеного Закону у редакції, що була чинною до 10 червня 2017 року, встановила обов'язковий досудовий порядок врегулювання питання дострокового повернення коштів за договором про надання споживчого кредиту.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що звернення до суду з позовом про дострокове повернення коштів за договором про надання споживчого кредиту не замінює визначений вказаним Законом порядок. Якщо кредитор звертається до суду з таким позовом, не виконавши вимоги частини десятої статті 11 Закону України «Про захист прав споживачів» у редакції, чинній до 10 червня 2017 року, не дотримавши передбачений зазначеним договором порядок, який не має погіршувати порівняно із цим Законом становище споживача, то в останнього як у позичальника відсутній обов'язок достроково повернути кошти за договором про надання споживчого кредиту, а у суду відсутня підстава для задоволення відповідного позову у частині, яка стосується дострокового стягнення коштів за таким договором.

Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від власного висновку, викладеного у постанові від 27 березня 2019 року у справі № 521/21255/13-ц, конкретизувавши його так: суд, установивши, що кредитування відбулося для задоволення споживчих потреб позичальника, має застосувати до встановлених правовідносин приписи, які регулюють відносини споживчого кредитування, зокрема частини десятої статті 11 Закону України «Про захист прав споживачів» у редакції, чинній до 10 червня 2017 року, в якій був встановлений обов'язковий досудовий порядок врегулювання питання дострокового повернення коштів за договором про надання споживчого кредиту.

У цій справі суди встановили, що у позичальника з позивачем виникли кредитні відносини, однак належно не дослідили зміст кредитних договорів, не з'ясували, на які потреби були видані кредити, чи є ці кредити споживчими, а отже, не з'ясували, які права й обов'язки мали сторони таких відносин при укладенні та виконанні умов кредитних договорів.

Ураховуючи, що суд касаційної інстанції не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, а суди першої й апеляційної інстанцій не дослідили належно зібрані у справі докази, Велика Палата Верховного Суду не має процесуальної можливості встановити факти щодо споживчого характеру кредитування позичальника.

Велика Палата Верховного Суду зауважує, що позивач переконував суд, що направив відповідне повідомлення (вимогу) як позичальнику, так і його поручителю. Проте суди вказали, що всупереч умовам кредитних договорів позивач відправив ці повідомлення (вимоги) рекомендованими листами, а не цінними листами з описом вкладення та повідомленням про вручення. Тому суди не змогли встановити, як те, чи справді позивач відправив відповідачам відповідні повідомлення (вимоги), так і те, чи були останні вручені адресатам. Враховуючи наведене, порушення позивачем визначеного кредитними договорами порядку направлення юридично значимих повідомлень, факт отримання яких адресатами суди не встановили, не може мати наслідком покладення на відповідачів тягаря дострокового погашення заборгованості за кредитними договорами.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 26 травня 2020 року у справі № 638/13683/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90458954>.

Неповідомлення боржнику про зміну реквізитів банку для сплати коштів на погашення кредиту може впливати на визначення розміру боргу, але не може бути підставою для звільнення боржника від виконання зобов'язань

13 березня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом ПАТ «Банк Форум» в особі уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію ПАТ «Банк Форум» до ОСОБА_3, ОСОБА_4 про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову, посилаючись на те, що непогашення відповідачем кредитної заборгованості відбувалось з вини кредитора, а не боржника, оскільки банк, у порушення умов кредитного договору, не надіслав боржнику у встановленому порядку повідомлення про нові реквізити для погашення боргу, чим позбавив боржника можливості вчасно сплачувати чергові внески на погашення кредиту, а тому у банку були відсутні підстави для дострокового стягнення кредитної заборгованості.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду, скасовуючи рішення судів попередніх інстанцій, дійшов таких висновків.

За змістом статті 613 ЦК України боржник за грошовим зобов'язанням не сплачує проценти за час прострочення кредитора, тобто у випадку, якщо кредитор відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником, або не вчинив дій, що встановлені договором, актами цивільного законодавства чи впливають із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту, до вчинення яких боржник не міг виконати свого обов'язку.

Якщо боржник доведе, що не виконав грошового зобов'язання через прострочення кредитора, він звільняється від відповідальності, передбаченої статтею 625 ЦК України, оскільки порушення грошового зобов'язання у вигляді його прострочення боржником не настало і в такому разі вважається, що виконання зобов'язання відстрочено на час прострочення кредитора (частина друга статті 613 цього Кодексу).

При цьому неповідомлення боржника про зміну реквізитів банку для сплати коштів на погашення кредиту не може бути підставою для відмови у позові, а може впливати на визначення розміру боргу, тобто невиконання боржником грошового зобов'язання у повному обсязі не є підставою для звільнення боржника від виконання взятих на себе зобов'язань взагалі.

Отже, дійшовши помилкового висновку про відмову в задоволенні позову з підстав того, що внаслідок неповідомлення кредитором про зміну порядку погашення кредиту відповідач не міг виконувати свої зобов'язання за кредитним договором щодо сплати чергових платежів у зв'язку з невчиненням кредитором певних дій, що підпадає під ознаки прострочення кредитора, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, спір по суті не вирішив, не дослідив наданого банком розрахунку заборгованості та усіх його складових, унаслідок чого не визначився з дійсним обсягом відповідальності ОСОБА_3 та ОСОБА_4, враховуючи те, що банк звернувшись до боржника та поручителя з достроковою вимогою про дострокове виконання зобов'язань за кредитним договором та договором поруки змінив строк виконання такого зобов'язання.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 13 березня 2019 року у справі № 338/75/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80487461>.

Аналогічний правовий висновок викладений в постанові КЦС ВС від 26 червня 2019 року у справі № 607/4386/15-ц: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82914944>.

Факт неповідомлення боржника про уступку права вимоги новому кредитору за умови невиконання боржником грошового зобов'язання жодному з кредиторів не є підставою для звільнення боржника від виконання зобов'язань

6 лютого 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом ПАТ «Дельта Банк» до ОСОБА_3, ОСОБА_4 про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Суди встановили, що між ВАТ «Сведбанк» та відповідачем укладено кредитний договір, за умовами якого позичальник отримала кредит. За договором купівлі - продажу прав вимоги ПАТ «Сведбанк» передало (відступило) ПАТ «Дельта Банк» всі права вимоги за кредитними та забезпечувальними договорами. У зв'язку з неналежним виконанням відповідачем умов кредитного договору виникла заборгованість, яку позивач просив стягнути на свою користь з відповідача.

За результатами розгляду Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Відповідно до статті 512 ЦК України кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги).

Статтею 514 ЦК України встановлено, що до нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом.

Згідно зі статтею 516 ЦК України заміна кредитора у зобов'язанні здійснюється без згоди боржника, якщо інше не встановлено договором або законом. Якщо боржник не був письмово повідомлений про заміну кредитора у зобов'язанні, новий кредитор несе ризик настання несприятливих для нього наслідків. У цьому разі виконання боржником свого обов'язку первісному кредиторові є належним виконанням.

Наслідками неповідомлення боржника є відповідальність нового кредитора за ризик настання несприятливих для нього наслідків і визнання виконання боржником зобов'язання первісному кредитору належним.

Неповідомлення боржника про заміну кредитора не тягне за собою відмову у позові новому кредитору, а може впливати на визначення розміру боргу перед новим кредитором у випадку проведення виконання попередньому або ж свідчити про прострочення кредитора. Тобто факт неповідомлення боржника про уступку права вимоги новому кредитору за умови невиконання боржником грошового зобов'язання не є підставою для звільнення боржника від виконання зобов'язань.

З огляду на викладене, саме по собі неповідомлення позичальника про уступку права вимоги, на що посилається ОСОБА_3, не припиняє зобов'язань сторін за кредитним договором і не може бути підставою для відмови у стягненні заборгованості за кредитним договором на користь нового кредитора.

Детальніше з текстом у постанові КЦС ВС від 06 лютого 2018 року у справі № 278/1679/13-ц: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72124142>.

Аналогічний правовий висновок міститься постанови КЦС ВС від 6 лютого 2019 року у справі № 361/2105/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79805884>.

Якщо боржник не сплачував заборгованість за кредитним договором ні новому, ні старому кредитору, унаслідок чого в останнього утворилася заборгованість, правильним є стягнення заборгованості на користь нового кредитора, оскільки неповідомлення боржника про зміну кредитора не звільняє його від обов'язку погашення кредиту взагалі

6 лютого 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду за позовом ТОВ «ФК «Омега» до ОСОБА_1, ОСОБА_2 про

стягнення заборгованості за кредитним договором та звернення стягнення на предмет іпотеки.

Відповідно до фактичних обставин справи, між ВАТ «Кредобанк» та ОСОБА_1 укладено кредитний договір, за умовами якого позичальник отримав кредит у розмірі 35 800 доларів США на строк до 01 лютого 2027 року. Внаслідок укладення декількох договорів факторингу право вимоги до відповідачів за кредитним договором, договорами іпотеки та поруки перейшло до ТОВ «ФК «Омега»

За результатами касаційного перегляду справи Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду дійшов таких висновків.

Відповідно до статті 516 ЦК України заміна кредитора у зобов'язанні здійснюється без згоди боржника, якщо інше не встановлено договором або законом. Якщо боржник не був письмово повідомлений про заміну кредитора у зобов'язанні, новий кредитор несе ризик настання несприятливих для нього наслідків. У цьому разі виконання боржником свого обов'язку первісному кредиторіві є належним виконанням.

У частині другій статті 517 ЦК України передбачено, що боржник має право не виконувати свого обов'язку новому кредиторіві до надання боржникові доказів переходу до нового кредитора прав у зобов'язанні.

За висновками Верховного Суду України, що викладені у постанові № 6-979цс15 від 23 вересня 2015 року, боржник, який не отримав повідомлення про передачу права вимоги іншій особі, не позбавляється обов'язку погашення заборгованості, а лише має право на погашення заборгованості первісному кредиторіві і таке виконання є належним.

Якщо боржник не сплачував заборгованість за кредитним договором ні новому, ні старому кредиторіві, внаслідок чого в останнього утворилася заборгованість, правильним є стягнення заборгованості на користь нового кредитора, оскільки неповідомлення боржника про зміну кредитора не звільняє його від обов'язку погашення кредиту взагалі.

Доказів належного виконання кредитного зобов'язання ОСОБА_1 на користь первісного кредитора ВАТ «Кредобанк» матеріали справи не містять, а тому колегія суддів погоджується із висновками апеляційного суду щодо належності позивача у справі та стягнення боргу на його користь.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 06 лютого 2019 року у справі № 667/11010/14-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79846414>.

У разі погодження в кредитному договорі порядку підвищення відсоткової ставки за ініціативи банку боржник вважається належно повідомленим про збільшення розміру відсоткової ставки за користування кредитом в односторонньому порядку в тому разі, якщо банк не лише відправив на адресу такого боржника листа про зміну умов кредитного договору, а й довів факт його вручення адресатові

25 листопада 2019 року Верховний Суд у складі постійної колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом ПАТ «Ідея Банк» до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Судами встановлено, що між позивачем та відповідачем укладено кредитний договір, за умовами якого відповідач отримала кредитні кошти на купівлю транспортного засобу, який належить відповідачу на праві приватної власності. Відповідач належним чином умови договору не виконувала, внаслідок чого утворилася заборгованість. Відповідач не заперечувала факту наявності заборгованості, проте, не погоджувалася з розміром такої заборгованості.

Апеляційний суд, змінюючи рішення суду першої інстанції в частині розміру нарахованої суми заборгованості, виходив з того, що позивачем був наданий неправильний розрахунок заборгованості, здійснений з урахуванням підвищення відсоткової ставки з 21,99 до 25,94%, оскільки позивачем не було доведено факту вручення боржнику повідомлення про зміну процентної ставки.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду погодився з вказаними висновками суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

У разі підвищення банком процентної ставки з'ясуванню підлягає визначена договором процедура підвищення процентної ставки (повідомлення позичальника чи підписання додаткової угоди тощо); дії позичальника щодо прийняття пропозиції кредитора тощо.

Боржник вважається належно повідомленим про збільшення розміру процентної ставки за користування кредитом в односторонньому порядку в тому разі, якщо банк не лише відправив на адресу такого боржника листа про зміну умов кредитного договору, а й довів факт його вручення адресатові під розписку.

Відповідно до параграфу 8 кредитного договору сторони погодили можливість та порядок підвищення відсоткової ставки за ініціативи Банку, зокрема, встановлено, що Банк за умови зміни будь-якого з погодженого переліку факторів, має право ініціювати перед позичальником перегляд (зміну) процентної ставки, встановленої договором. Сторони досягли згоди, що необхідним і достатнім підтвердженням отримання позичальником повідомлення Банку є бланк-повідомлення про вручення поштового відправлення з відміткою про вручення.

В матеріалах справи наявні докази відправлення такого роду повідомлення боржнику, але факт отримання повідомлення боржником Банк не довів.

Таким чином, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про те, що заборгованість щодо сплати відсотків за користування кредитними коштами необхідно обчислити з урахуванням лише первісно встановленої відсоткової ставки у розмірі 21,99%, а ставку 25,94% не слід брати до уваги, оскільки боржник про зміну відсоткової ставки не була сповіщена належним чином.

Аналогічну правову позицію з питання щодо повідомлення боржника про зміну відсоткової ставки висловив Верховний Суд України в постанові від 14 грудня 2016 року у справі № 6-2315цс16.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 25 листопада 2019 року у справі № 727/6738/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86105218>.

Аналогічний правовий висновок викладений у постанові КЦС ВС від 05 лютого 2020 року у справі № 757/31129/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87581142>.

Для припинення кредитного зобов'язання переданням відступного необхідна сукупність кількох умов, зокрема: згода сторін на таке припинення; узгодження сторонами розміру, строків і порядку передання відступного; факт передання боржником кредиторіві відступного. Відступне має бути оформлене договором, у якому вказуються розмір відступного, порядок та строк його надання

12 квітня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_4 до ПАТ «Альфа-Банк» про визнання удаваним правочину та визнання укладеною угоди про припинення кредитного зобов'язання передачею позичальником відступного.

Суди встановили, що між позивачем та ПАТ «Альфа-Банк» укладено кредитний договір. Проте, у зв'язку з погіршенням фінансового становища вона своєчасно не виконувала умови кредитного договору, допустивши заборгованість, у зв'язку з чим у рахунок погашення заборгованості нею було передано банку для подальшої реалізації квартиру. Кошти від реалізації квартири не були достатніми для погашення заборгованості, у зв'язку з чим відповідач запропонував змінити первісний спосіб виконання зобов'язання за кредитним договором, а саме на виконання договору шляхом передачі банку відступного в грошовій формі у сумі 10 000,00 дол. США та 99,66 грн судових витрат, та гарантував у такому випадку припинення зобов'язань за кредитним договором. На момент оформлення угоди відповідач надав для підписання додаткову угоду до кредитного договору, за якою останній залишив за собою право звільнити її від подальшого виконання зобов'язань за кредитним договором на підставі статті 605 ЦК України. Разом з цим ця угода не містила положень щодо припинення зобов'язань за кредитним договором шляхом сплати відступного чи прощення боргу кредитором.

Апеляційний суд, відмовляючи у задоволенні позову, виходив з того, що позивачем не було надано доказів на підтвердження того, що боржник змінив первісний предмет виконання іншим предметом, матеріали справи свідчать про відсутність доказів на підтвердження того, що при укладенні додаткової угоди її сторони приховали інший правочин, а саме те, що їх фактичні відносини припинилися внаслідок передання кредиторіві позичальником коштів, які є відступними.

За результатами розгляду Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Згідно із статтею 600 ЦК України зобов'язання припиняється за згодою сторін внаслідок передання боржником кредиторів відступного (грошей, іншого майна тощо). Розмір, строки й порядок передання відступного встановлюються сторонами.

Для припинення зобов'язання переданням відступного необхідна сукупність кількох умов, зокрема: згода сторін на таке припинення; узгодження сторонами розміру, строків і порядку передання відступного; факт передання боржником кредиторів відступного.

Обов'язковість досягнення згоди щодо припинення зобов'язань відступним тягне за собою необхідність відповідної фіксації такої згоди. Відступне має бути оформлене договором, в якому вказуються розмір відступного, порядок та строк його надання.

Таким чином апеляційний суд, урахувавши наведені норми матеріального права, дослідивши надані сторонами докази, дійшов обґрунтованого висновку, що позивачем не було надано доказів на підтвердження того, що боржник змінив первісний предмет виконання іншим предметом, причому таким, який не передбачався/узгоджувався сторонами раніше при укладенні первісного договору, сплативши 10 000,00 дол. США та 99,66 грн, та те, що фактичні відносини припинилися внаслідок передання кредиторів позичальником коштів, які є відступними, а не сплачені в рахунок погашення частини заборгованості за кредитним договором.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 12 квітня 2018 року у справі № 761/37012/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73437966>.

Аналогічний правовий висновок викладений у постанові КЦС ВС від 23 вересня 2020 року у справі № 497/1085/16-ц: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91958372>.

У разі незарахування банком чергових платежів, перерахованих боржником на виконання умов кредитного договору, порушене право боржника підлягає захисту судом шляхом припинення кредитного зобов'язання повністю або частково на підставі пункту 7 частини другої статті 16 ЦК України

10 жовтня 2019 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до ПАТ «Дельта Банк», треті особи: відділ з розвитку підприємництва та захисту прав споживачів виконкому Мелітопольської міської ради, УДППЗ «Укрпошта», про спонукання до виконання умов кредитного договору та перерахунку сплачених грошових коштів у відповідності до умов кредитного договору.

Суди встановили, що за кредитним договором, укладеним між сторонами, погашення кредитної заборгованості позивач зобов'язалася здійснювати щомісячно не пізніше 20 числа кожного місяця, шляхом зарахування суми грошових коштів у сумі 267 грн відповідно до графіку платежів. 02 березня 2015 року через УДППЗ «Укрпошта»

ОСОБА_1 здійснила платіж на суму 267 грн. УДППЗ «Укрпошта» виконало взяті на себе зобов'язання із приводу надання послуг щодо перерахунку коштів на розрахунковий рахунок ПАТ «Дельта Банк» у повному обсязі, однак останній не виконав платіжні доручення та не зарахував на свої рахунки кошти позивача, в результаті чого позивачу були нараховані додаткові кошти, нарахування яких передбачене у випадку порушення умов договору щодо своєчасного погашення заборгованості.

Суди попередніх інстанцій позовні вимоги задовольнили, посилаючись на те, що наявність у позивача оригіналу квитанції про сплату 267 грн через відділення УДППЗ «Укрпошта» свідчить про належне виконання ним умов кредитного договору щодо своєчасного погашення боргу відповідно до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», а тому нарахування банком штрафних санкцій та вимога сплатити кредит повторно є безпідставними, а позов таким, що підлягає задоволенню.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду не погодився з доводами судів першої та апеляційної інстанції та прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Кожна особа має право на ефективний засіб правового захисту, не заборонений законом. Тому, виходячи із загальних засад цивільного законодавства, у разі невизнання кредитором права боржника на припинення зобов'язання повністю або частково таке право підлягає захисту судом за позовом боржника шляхом припинення правовідношення повністю або частково на підставі пункту 7 частини 2 статті 16 ЦК України.

Критерії правомірності примусу суб'єкта цивільного права до певних дій (бездіяльності) пов'язуються з тим, що відповідні дії (бездіяльність) мають бути обов'язковими для такого суб'єкта. Тлумачення статей 14, 16 ЦК України дозволяє зробити висновок, що не є ефективним способом захисту визнання неправомірними дій в частині не зарахування сплати, зобов'язання зарахувати перераховані щомісячні платежі, скасування та списання безнадійної заборгованості, зобов'язання скасувати суму пені, заборона здійснювати подальше нарахування пені та/або штрафів на основну суму заборгованості із зобов'язань за кредитним договором, зобов'язання вчинити дії із скасування нарахування відсотків за користування кредитом та штрафних санкцій, зобов'язання скасувати незаконно нараховані штрафні санкції за несвоєчасну здійснену оплату, оскільки не передбачають відповідного обов'язку іншого суб'єкта цивільного правовідношення та не забезпечують відновлення прав особи, що заявляє такі вимоги.

Оскільки ОСОБА_1 сплатила черговий платіж 02 березня 2015 року у сумі 267 грн відповідно до кредитного договору, а також продовжувала сплачувати щомісячні платежі за період з квітня 2015 по жовтень 2015 у сумі 1 869 грн за кредитним договором, а ПАТ «Дельта Банк» не зарахував зазначені платежі на тіло кредиту, то порушене право ОСОБА_1 підлягає захисту шляхом визнання припиненим зобов'язання за кредитним договором в частині сплати тіла кредиту в сумі 267 грн, сплаченого 02 березня 2015 року

відповідно до кредитного договору, та визнання припиненим зобов'язання за кредитним договором в частині сплати тіла кредиту в сумі 1 869 грн за період з квітня 2015 року по жовтень 2015 року у сумі за кредитним договором на тіло кредиту.

Суди встановили, що незарахування на рахунок ПАТ «Дельта Банк» чергового платежу ОСОБА_1 від 02 березня 2015 року за кредитним договором відбулося по суті із вини УДППЗ «Укрпошта», що підтверджується також постановою Київського апеляційного господарського суду від 30 січня 2018 року у справі № 910/18795/15.

За таких обставин, Об'єднана палата погоджується з висновками судів, що притягнення ОСОБА_1 до відповідальності у вигляді неустойки суперечить принципу добросовісності, і така підстава для нарахування неустойки не передбачена кредитним договором, укладеним між ОСОБА_1 та ПАТ «Дельта банк».

Нарахування позивачу пені (штрафу тощо) є лише попередньою фіксацією факту порушення цивільно-правових зобов'язань, яка безпосередньо не впливає на права позивача. Відповідний розрахунок може бути письмовим доказом, який у разі виникнення спору між сторонами повинен оцінюватися судом відповідно до вимог процесуального законодавства.

Детальніше з текстом постанови ОП КЦС ВС від 10 жовтня 2019 року у справі № 320/8618/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85110992>.

Аналогічний правовий висновок викладений у постанові КЦС ВС від 05 серпня 2020 року у справі № 712/9613/15-ц: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90905773>.

У разі, якщо зобов'язання сторін за договорами підлягають виконанню в різних валютах (євро та долар США), зустрічне зарахування однорідних вимог є неможливим

19 грудня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду розглянув справу за позовом ПАТ "Дельта Банк", правонаступником якого є ТОВ "ФК "Інвестохіллс Веста", до ТОВ "Танк Транс" про визнання недійсним одностороннього правочину – заяви ТОВ "Танк Транс" від 23.02.2015 про припинення зобов'язання зарахуванням зустрічних вимог.

Задовольняючи позовні вимоги, суди попередніх інстанцій виходили з того, що спірний односторонній правочин не відповідає вимогам статті 601 Цивільного кодексу України, оскільки зустрічні вимоги ТОВ "Танк Транс" і ПАТ "Дельта Банк" підлягають виконанню у різних валютах – євро та доларах США, відповідно, такі вимоги не можна вважати однорідними з огляду на те, що євро та долар США (хоч і є грошовими коштами) є різними валютами.

За результатами розгляду справи Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Згідно зі статтею 601 Цивільного кодексу України зобов'язання припиняється зарахуванням зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також вимог,

строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги. Зарахування зустрічних вимог може здійснюватися за заявою однієї із сторін.

Виходячи із зазначеного, вимоги, які можуть підлягати зарахуванню, мають бути зустрічними (кредитор за одним зобов'язанням є боржником за іншим, а боржник за першим зобов'язанням є кредитором за другим); однорідними (зараховуватися можуть вимоги про передачу речей одного роду); строк виконання таких вимог настав, не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги.

Правило про однорідність вимог поширюється на їх правову природу, але не стосується підстави виникнення таких вимог. Допускається зарахування однорідних вимог, які випливають з різних підстав (різних договорів тощо).

У справі, яка переглядається, суди попередніх інстанцій встановили, що спірна заява стосується зустрічного зарахування вимог, які виникли на підставі договору кредитної лінії (за яким позивач є кредитором, а відповідач - боржником на загальну суму 36 834 160,99 євро), а також вимог за договором банківського рахунку (за яким відповідач є кредитором, а позивач - боржником на загальну суму 13 039 335,34 доларів США).

За змістом статті 184 Цивільного кодексу України річ є визначеною родовими ознаками, якщо вона має ознаки, властиві усім речам того ж роду, та вимірюється числом, вагою, мірою.

Умовами договору кредитної лінії сторони узгодили те, що погашення кредиту здійснюється саме в наданій валюті (євро) згідно графіку. Тобто умовами виконання зобов'язань з повернення кредиту за цими договорами не передбачено отримання банком відповідних платежів у доларах США.

Натомість, за договором банківського рахунку банком відкрито клієнту рахунок у доларах США, право вимоги за яким відступлені відповідачеві у цій справі.

Враховуючи викладене, колегія суддів погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про те, що оскільки у цій справі зобов'язання сторін за договором кредитної лінії та договором банківського рахунку підлягають виконанню у різних валютах - євро та доларах США, відповідно, такі вимоги не можна вважати однорідними з огляду на те, що євро та долар США (хоч і є грошовими коштами) є різними валютами, які згідно з умовами вказаних договорів не є рівнозначними.

З огляду на викладене, зарахування таких зустрічних вимог за відповідним одностороннім правочином не відповідає статті 601 Цивільного кодексу України.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 19 грудня 2019 року у справі № 914/108/16 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86503542>.

5. Розрахунок розміру заборгованості за кредитним договором

Після спливу визначеного договором строку кредитування чи в разі пред'явлення до позичальника вимоги згідно із частиною другою статті 1050 ЦК України право

кредитодавця нараховувати передбачені договором проценти за кредитом, а також обумовлену в договорі неустойку припиняється. Права та інтереси кредитора в охоронних правовідносинах забезпечені частиною другою статті 625 ЦК України

28 березня 2018 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ПАТ КБ «ПриватБанк» до ОСОБА_3 про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Відповідно до обставин справи, позивач і відповідач уклали кредитний договір, за умовами якого відповідач отримав кошти з кінцевим терміном повернення – 3 червня 2008 року. Оскільки відповідач зобов'язання за договором не виконував, у нього виникла заборгованість за кредитом, відсотками, пенею та штраф.

За результатами касаційного перегляду справи Велика Палата Верховного Суду зазначила таке.

За умовами договору сторони погодили щомісячну сплату відсотків за кредитом на суму залишку заборгованості за кредитом.

Відтак, у межах строку кредитування до 3 червня 2008 року відповідач мав, зокрема, повертати позивачеві кредит і сплачувати проценти періодичними (щомісячними) платежами. Починаючи з 4 червня 2008 року, відповідач мав обов'язок незалежно від пред'явлення вимоги позивачем повернути всю заборгованість за договором, а не вносити її періодичними платежами, оскільки останні були розраховані у межах строку кредитування.

Отже, припис абзацу 2 частини першої статті 1048 ЦК України про щомісячну виплату процентів до дня повернення позики у разі відсутності іншої домовленості сторін може бути застосований лише у межах погодженого сторонами строку кредитування.

Враховуючи викладене, Велика Палата Верховного Суду вважає, що право кредитодавця нараховувати передбачені договором проценти за кредитом припиняється після спливу визначеного договором строку кредитування чи у разі пред'явлення до позичальника вимоги згідно з частиною другою статті 1050 ЦК України. В охоронних правовідносинах права та інтереси позивача забезпечені частиною другою статті 625 ЦК України, яка регламентує наслідки прострочення виконання грошового зобов'язання.

З огляду на вказане Велика Палата Верховного Суду відхиляє аргументи позивача про те, що на підставі статті 599 та частини четвертої статті 631 ЦК України він мав право нараховувати передбачені договором проценти до повного погашення заборгованості за кредитом.

Позовна вимога про стягнення неустойки може бути додатковою як до вимоги про стягнення заборгованості за кредитом, так і до вимоги про стягнення процентів за кредитом.

Суд апеляційної інстанції встановив факт пропуску позивачем позовної давності, зокрема, щодо вимоги про стягнення з відповідача заборгованості за кредитом. Крім того, оскільки після спливу визначеного договором строку кредитування право позивача

нараховувати проценти за кредитом припинилося, то спливла і позовна давність за вимогою про сплату процентів за цим кредитом.

Оскільки позовна давність до основної вимоги спливла до звернення позивача до суду, вважається, що позовна давність спливла і до додаткової його вимоги про стягнення з відповідача штрафу та пені. Відтак, не може бути стягнута неустойка, нарахована на суму заборгованості за вимогами, щодо яких позовна давність була пропущена.

Крім того, оскільки право позивача нараховувати проценти за кредитом припинилося зі спливом строку кредитування, то необґрунтованою є вимога позивача про стягнення нарахованої на проценти неустойки за один рік до його звернення до суду.

Детальніше з текстом ВП ВС від 28 березня 2018 року у справі № 444/9519/12 можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74838904>.

З моменту розірвання кредитного договору в позичальника залишається обов'язок повернути кредитодавцеві заборгованість, нараховану за цим договором станом на день його розірвання, а кредитодавець втрачає право нараховувати передбачені кредитним договором проценти та неустойку за період після розірвання цього договору. Права й інтереси кредитодавця у правовідносинах з позичальником після розірвання кредитного договору забезпечені частиною другою статті 625 ЦК України

13 червня 2018 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ПАТ «Банк «Фінанси та Кредит» до ОСОБА_3 про звернення стягнення на предмет іпотеки.

Суди встановили, що 27 березня 2007 року позивач і позичальник уклали кредитний договір, за умовами якого позичальник отримала кредит у розмірі 40 000 доларів США до 26 березня 2022 року. Цього ж дня для забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором сторони уклали договір поруки, а також договір іпотеки, відповідно до умов якого відповідач передала позивачеві в іпотеку предмет іпотеки. Позичальник зобов'язання належно не виконувала, внаслідок чого утворилася заборгованість. Рішенням суду кредитний договір між сторонами розірвано і стягнуто солідарно з позичальника та поручителів заборгованість у розмірі 338 817,15 грн. Вказане судові рішення не виконувалося, з огляду на що станом на 26 травня 2015 року заборгованість за кредитним договором склала 4 533 852,80 грн, для погашення якої позивач звернувся до суду з позовом про звернення стягнення на предмет іпотеки.

За результатами розгляду Велика Палата Верховного Суду прийняла постанову, в якій зазначила таке.

Якщо кредитний договір розірвано у судовому порядку, суд, який розглядає справу, пов'язану з невиконанням зобов'язання за цим договором, зокрема про звернення стягнення на предмет іпотеки, переданий в іпотеку поручителем, зобов'язаний надати

оцінку встановленим рішенням суду обставинам щодо розірвання кредитного договору та наслідкам такого розірвання.

У разі розірвання договору зобов'язання сторін припиняються (частина друга статті 653 ЦК України). Якщо договір розривається у судовому порядку, зобов'язання припиняється з моменту набрання рішенням суду про розірвання договору законної сили (частина третя цієї статті).

Отже, розірвання кредитного договору припиняє його дію на майбутнє, але не впливає на факти укладення та дії цього договору включно до моменту його розірвання. Тому з моменту розірвання кредитного договору у позичальника залишається обов'язок повернути позивачеві заборгованість, нараховану за цим договором станом на день його розірвання, а кредитор втрачає право нараховувати передбачені кредитним договором проценти та неустойку за період після розірвання цього договору. Права й інтереси кредитора у правовідносинах з позичальником після розірвання кредитного договору забезпечені частиною другою статті 625 ЦК України, яка регламентує наслідки прострочення виконання грошового зобов'язання (див. також постанову Великої Палати Верховного Суду від 28 березня 2018 року у справі № 444/9519/12).

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду шляхом конкретизації відступила від висновків Верховного Суду України, викладених у постанові від 9 вересня 2015 року у справі № 6-939цс15 про те, що після розірвання кредитного договору з огляду на те, що кредитор повністю виконав умови договору до його розірвання, не припиняються окремі зобов'язання сторін, спеціально передбачені для застосування на випадок порушення зобов'язань і після розірвання договору.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 13 червня 2018 року у справі № 548/981/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75133502>.

Наявність судового рішення про дострокове задоволення вимог кредитора щодо всієї суми заборгованості, яке боржник виконав не в повному обсязі, не є підставою для нарахування процентів та пені за кредитним договором, а є підставою виникнення права на отримання гарантій належного виконання зобов'язання відповідно до частини другої статті 625 ЦК України

4 липня 2018 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ТОВ «Кредитні ініціативи» до ОСОБА_3 про стягнення заборгованості за кредитним договором; за зустрічним позовом ОСОБА_3 до ТОВ «Кредитні ініціативи», ПАТ «Омега Банк» про визнання договору поруки припиненим.

Суди встановили, що рішенням суду вже було достроково стягнуто заборгованість за кредитним договором шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки, однак коштів,

отриманих від продажу предмета іпотеки, виявилось недостатньо для повного задоволення вимог кредитора.

У зв'язку з існуванням частини непогашеної заборгованості за кредитним договором ТОВ «Кредитні ініціативи» звернулося до суду з указаним позовом про солідарне стягнення з боржника та поручителя неповернутої суми тіла кредиту та передбачених кредитним договором процентів за користування коштами, а також пені за несвоєчасне виконання його умов.

За результатами касаційного перегляду справи Велика Палата Верховного Суду дійшла таких висновків.

Позивач використав право вимагати дострокового повернення усієї суми кредиту, що залишилася несплаченою, а також сплати процентів, належних йому відповідно до статті 1048 ЦК України, та пені за порушення умов договору, шляхом стягнення цих коштів у судовому порядку за рахунок переданого в іпотеку майна.

Такими діями кредитор на власний розсуд змінив умови основного зобов'язання щодо строку дії договору, періодичності платежів, порядку сплати процентів за користування кредитом, із чим погодився й суд, який задовольнив позовні вимоги ПАТ «Сведбанк».

У такому випадку має застосовуватися вимога про сплату процентів від суми позики, передбачена частиною першою статті 1048 ЦК України, до дня, встановленого кредитором у вимозі про дострокове повернення кредиту шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки.

За змістом частини другої статті 625 ЦК України боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що наявність судового рішення про дострокове задоволення вимог кредитора щодо всієї суми заборгованості, яке боржник виконав не в повному обсязі, не є підставою для нарахування процентів та пені за кредитним договором, який у цій частині змінений кредитором, що засвідчено в судовому рішенні, а отже, строк дії договору змінився з тридцятого дня з дати, зазначеної на квитанції, яка надається банку відділенням зв'язку при відправленні позичальнику листа з вимогою про дострокове повернення кредиту, сплату процентів за користування ним з повідомленням про вручення, і вважається таким, що має бути виконаним у повному обсязі.

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку, викладеного у постанові Верховного Суду України від 23 вересня 2015 року у справі № 6-1206цс15, відповідно до якого наявність судового рішення про задоволення вимог кредитора, яке боржник не виконав, не припиняє правовідносини сторін кредитного

договору, не звільняє боржника та поручителя від відповідальності за невиконання грошового зобов'язання й не позбавляє права на отримання штрафних санкцій, передбачених умовами договору та ЦК України.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 4 липня 2018 року у справі № 310/11534/13-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75287282>.

У разі прострочення боржником умова договору про право банку нараховувати проценти за користування кредитом по день повного погашення заборгованості не може бути підставою для нарахування процентів за частиною першою статті 1048 ЦК України.

За період до прострочення виконання зобов'язання боржником підлягають стягненню проценти від суми позики (кредиту) відповідно до умов договору та частини першої статті 1048 ЦК України як плата за надану позику (кредит), а за період після такого прострочення підлягають стягненню річні проценти відповідно до частини другої статті 625 ЦК України як грошова сума, яку боржник повинен передати кредиторіві в разі порушення боржником зобов'язання

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за заявою ТОВ «Спільне українсько-російське підприємство «Орма-Олімп» до ТОВ «Спільне українсько-польське підприємство «АЙ.ТІ.ДЖІ-ІНВЕСТ» про банкрутство.

ПАТ «Ощадбанк» та ПП «Спецзовнішкомплект» (позичальник) уклали договір кредитної лінії. Банк, позичальник та ТОВ «Ай.Ті.Джі-Інвест» (поручитель) уклали договір поруки.

Кредитним договором передбачено, що проценти нараховуються, починаючи з першого дня видачі кредиту, та до повного погашення заборгованості за цим договором.

Рішенням Господарського суду Кіровоградської області від 10 травня 2016 року у справі № 912/1543/16, серед іншого, стягнуто з ПП «Спецзовнішкомплект» на користь ПАТ «Ощадбанк» 76 540 230,68 грн боргу за кредитним договором.

16 березня 2018 року на веб-сайті Вищого господарського суду України офіційно оприлюднено повідомлення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури ТОВ «АЙ.ТІ.ДЖІ-ІНВЕСТ».

7 травня 2018 року до господарського суду надійшла заява № 55/2-08/649 від 3 травня 2018 року кредитора (ПАТ «Ощадбанк») про визнання поточних грошових вимог до банкрута в сумі 15 866 744,26 грн.

ПАТ «Ощадбанк» звернувся із заявою про визнання грошових вимог (поточні вимоги) посилаючись на те, що під час проведення процедур банкрутства за період з дати порушення провадження у справі про банкрутство ТОВ «АЙ.ТІ.ДЖІ-ІНВЕСТ» – 5 квітня 2016 року по 15 березня 2018 року включно, тобто до дня визнання боржника банкрутом, кредитором ПАТ «Ощадбанк» донараховано 12 335 498,55 грн загальної заборгованості

за процентами та 3 531 245,71 грн штрафних санкцій на такі проценти, в тому числі: 1 394 309,76 грн – загальна сума пені, 376 392,51 грн – загальна сума 3% річних від прострочених сум заборгованості та 1 760 543,44 грн – загальна сума втрат від інфляції, оскільки кредитним договором передбачено, що проценти за кредитом нараховуються до повного погашення заборгованості за цим договором.

За частиною першою статті 1048 ЦК України позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом. Розмір і порядок одержання процентів встановлюються договором <...>.

За змістом частини другої статті 625 ЦК України боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням установленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом. Тобто законодавство встановлює наслідки як надання можливості правомірно не сплачувати кредитору борг протягом певного часу в межах дії договору, так і наслідки прострочення грошового зобов'язання, коли боржник повинен сплатити гроші, але неправомірно не сплачує їх, тому підстави для застосування аналогії закону відсутні.

У постановах Великої Палати Верховного Суду уже неодноразово вказувалося на те, що цивільне законодавство передбачає як випадки, коли боржник правомірно користується наданими йому коштами та має право не сплачувати кредитору свій борг протягом певного узгодженого часу, так і випадки, коли боржник повинен сплатити борг кредитору, однак не сплачує коштів, користуючись ними протягом певного строку неправомірно.

Оскільки поведінка боржника не може бути одночасно правомірною та неправомірною, то регулятивна норма частини першої статті 1048 ЦК України і охоронна норма частини другої статті 625 цього Кодексу не можуть застосовуватись одночасно. Тому за період до прострочення боржника підлягають стягненню проценти від суми позики (кредиту) відповідно до умов договору та частини першої статті 1048 ЦК України як плата за надану позику (кредит), а за період після такого прострочення підлягають стягненню річні проценти відповідно до частини другої статті 625 ЦК України як грошова сума, яку боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання, тобто як міра відповідальності за порушення грошового зобов'язання.

Така правова позиція щодо правильного застосування норм права підлягає врахуванню у справі про банкрутство в разі подання заяви кредитора з грошовими вимогами до боржника як на стадії розпорядження майном боржника, так і на стадії ліквідаційної процедури, з урахуванням перебування в цей час боржника в особливому правовому становищі, зокрема і щодо дії мораторію на задоволення вимог конкурсних кредиторів.

Як встановлено судами у цій справі, згідно з кредитним договором кредитної лінії ПАТ «Ощадбанк» надало кредит ПП «Спецзовнішкомплект» з остаточним терміном повернення не пізніше 6 жовтня 2015 року. Також рішенням Господарського суду Кіровоградської області від 10 травня 2016 року у справі № 912/1543/16 установлено, що до настання зазначеної дати кредитор використав своє право вимагати дострокового повернення кредиту позичальником.

Отже, строк кредитування відповідача є таким, що закінчився, як і його право законно користуватися позиченими коштами, а тому вимога ПАТ «Ощадбанк» про визнання поточних грошових вимог, а саме процентів за користування кредитом за період з 5 квітня 2016 року по 15 березня 2018 року, обґрунтовано відхилена судами. Відповідно, не підлягають задоволенню і вимоги про визнання нарахувань за цими процентами.

Водночас, у постанові від 13 грудня 2018 року у справі № 913/11/18 за позовом ПАТ «Ощадбанк» про стягнення процентів за кредитом, нарахованих поза межами строку кредитування на підставі частини першої статті 1048 ЦК України, Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду вказав про те, що сторонами у кредитному договорі з урахуванням принципу свободи договору передбачено іншу домовленість, яка, на відміну від загального правила щомісячної виплати процентів лише у межах погодженого сторонами строку кредитування, встановленого статтею 1048 ЦК України, допускає нарахування банком процентів за користування кредитом по день повного погашення заборгованості.

Таким чином, за подібних правовідносин Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду дійшов протилежних висновків щодо можливості нарахування процентів за частиною першою статті 1048 ЦК України у випадку прострочення боржником, тобто неналежного виконання грошового зобов'язання.

Разом з тим Велика Палата Верховного Суду відзначає, що тлумачення умов укладеного сторонами справи договору щодо наслідків порушення відповідачем строків повернення позичених коштів має здійснюватися у системному взаємозв'язку з положеннями чинного законодавства, які регулюють загальні засади та умови настання цивільно-правової відповідальності, в тому числі за порушення грошового зобов'язання, враховуючи, що за пунктом 22 частини першої статті 92 Конституції України засади цивільно-правової відповідальності визначаються виключно законами України.

З огляду на викладене, Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від висновку, викладеного Касаційним господарським судом у складі Верховного Суду у постанові від 13 грудня 2018 року у справі № 913/11/18, щодо застосування норм права у подібних правовідносинах.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 4 лютого 2020 року у справі № 912/1120/16 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89083008>.

Несвоєчасне й неповне зарахування банківською установою коштів, унесених позичальником для погашення заборгованості за кредитним договором, є підставою для застосування щодо банку наслідків, передбачених статтею 625 ЦК України

01 липня 2020 року Верховний Суд у складі Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2 до ПАТ «Державний ощадний банк України» (далі – ПАТ «Ощадбанк») про стягнення збитків та відшкодування моральної шкоди.

Суди встановили, що у квітні 2012 року між ОСОБА_1 та ПАТ «Ощадбанк» укладено договір про іпотечний кредит. На забезпечення виконання зобов'язань за цим договором між банком та ОСОБА_2 укладено договір поруки,

29 листопада 2012 року позивачка здійснила платіж у розмірі 36 774,50 грн, але банк зарахував у рахунок погашення заборгованості лише 15 000 грн. У зв'язку з незгодою щодо незарахування банком суми коштів у повному розмірі, які були внесені, позичальниця звернулася до суду за захистом своїх порушених прав. Після зобов'язання на підставі преюдиційного рішення Дніпровського районного суду м. Херсона від 04 лютого 2014 року банк у березні 2014 року зарахував на рахунок погашення боргу позивачки решту внесених нею коштів у розмірі 21 774,50 грн.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову про стягнення збитків та відшкодування моральної шкоди, оскільки спірну суму банк зарахував, хоча й після набрання рішенням Дніпровського районного суду м. Херсона від 04 лютого 2014 року законної сили.

Колегія суддів Касаційного цивільного суду не погодилася з висновками попередніх судів з огляду на таке.

Відповідно до частини другої статті 1068 ЦК України банк зобов'язаний зарахувати грошові кошти, що надійшли на рахунок клієнта, в день надходження до банку відповідного розрахункового документа, якщо інший строк не встановлений договором банківського рахунка або законом.

Згідно зі статтею 1073 ЦК України у разі несвоєчасного зарахування на рахунок грошових коштів, що надійшли клієнтові, їх безпідставного списання банком з рахунка клієнта або порушення банком розпорядження клієнта про перерахування грошових коштів з його рахунка банк повинен негайно після виявлення порушення зарахувати відповідну суму на рахунок клієнта або належного отримувача, сплатити проценти та відшкодувати завдані збитки, якщо інше не встановлено законом.

Частиною першою статті 623 ЦК України передбачено, що боржник, який порушив зобов'язання, має відшкодувати кредиторів завдані цим збитки. Відповідно до частини другої статті 625 цього Кодексу боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Таким чином, суди попередніх інстанцій не надали належної правової оцінки тому, що протягом певного періоду часу банк безпідставно користувався сумою грошових коштів у розмірі 21 774,50 грн, які належать позичальниці, при повному погашенні кредиту, тому на підставі частини другої статті 625 ЦК України банк має сплатити суму за прострочення виконання грошового зобов'язання на користь позичальника.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 01 липня 2020 року у справі № 666/6436/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90202449>.

Підписана анкета-заява про приєднання до Умов та правил надання банківських послуг за відсутності домовленості сторін про сплату відсотків за користування кредитними коштами, пені та штрафів за несвоєчасне погашення кредиту не може розцінюватися як частина кредитного договору та не може бути підставою для стягнення процентів за користування кредитними коштами та пені за невиконання кредитного договору

3 липня 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом АТ КБ «ПриватБанк» до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості.

Суди встановили, що 18 лютого 2011 року між АТ КБ «Приватбанк» та відповідачем було укладено договір про надання банківських послуг шляхом підписання відповідачкою анкети-заяви про приєднання до Умов та Правил надання банківських послуг.

За умовами вказаного договору позичальник отримала кредит у розмірі 20 000,00 грн у вигляді встановленого кредитного ліміту на платіжну картку, проте взяті на себе зобов'язання за кредитним договором належним чином не виконувала, на вимоги про погашення заборгованості не реагувала, унаслідок чого станом на 02 лютого 2017 року утворилася заборгованість у розмірі 47 325,26 грн, а саме: заборгованість за тілом кредиту, проценти за користування кредитними коштами, а також пеня та штраф, нараховані за порушення умов кредитного договору.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін судом апеляційної інстанції, позов АТ КБ «ПриватБанк» задоволено частково. Стягнуто з позичальниці на користь АТ КБ «ПриватБанк» заборгованість за кредитним договором за тілом кредиту, несплачені проценти за користування кредитними коштами та пеню за порушення умов договору. У задоволенні іншої частини позову відмовлено.

Велика Палата Верховного Суду, скасовуючи рішення попередніх інстанцій в частині стягнення процентів за користування кредитними коштами та пені за порушення умов кредитного договору, зазначила таке.

Оскільки умови договорів приєднання розробляються банком, тому повинні бути зрозумілі усім споживачам і доведені до їх відома, у зв'язку із чим банк має підтвердити, що на час укладення відповідного договору діяли саме ці умови, а не інші.

Тому з огляду на зміст статей 633, 634 ЦК України можна вважати, що другий контрагент (споживач послуг банку) лише приєднується до тих умов, з якими він ознайомлений.

У заяві позичальника від 18 лютого 2011 року процентна ставка не зазначена.

Крім того, у цій заяві, підписаній сторонами, відсутні умови договору про встановлення відповідальності у вигляді неустойки (пені, штрафів) за порушення зобов'язання у вигляді грошової суми та її визначеного розміру.

Банк, пред'являючи вимоги про погашення кредиту, просив у тому числі, крім тіла кредиту (сума, яку фактично отримав в борг позичальник), стягнути складові його повної вартості, зокрема заборгованість за відсотками на поточну і прострочену заборгованість за користування кредитними коштами, а також пеню і штрафи за несвоєчасну сплату кредиту і процентів за користування кредитними коштами.

При цьому, матеріали справи не містять підтверджень, що саме ці Витяг з Тарифів та Витяг з Умов розуміла відповідачка та ознайомила і погодилася з ними, підписуючи заяву-анкету про приєднання до умов та Правил надання банківських послуг ПриватБанку, а також те, що вказані документи на момент отримання відповідачкою кредитних коштів взагалі містили умови, зокрема й щодо сплати процентів за користування кредитними коштами та щодо сплати неустойки (пені, штрафів), та, зокрема саме у зазначеному в цих документах, що додані банком до позовної заяви, розмірах і порядках нарахування.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що в даному випадку неможливо застосувати до вказаних правовідносин правила частини першої статті 634 ЦК України за змістом якої – договором приєднання є договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому, оскільки Умови та правила надання банківських послуг, що розміщені на офіційному сайті позивача (www.privatbank.ua) неодноразово змінювалися самим АТ КБ «ПриватБанк» в період - з часу виникнення спірних правовідносин (18 лютого 2011 року) до моменту звернення до суду із вказаним позовом (20 лютого 2017 року), тобто кредитор міг додати до позовної заяви Витяг з Тарифів та Витяг з Умов у будь-яких редакціях, що найбільш сприятливі для задоволення позову.

За таких обставин та без наданих підтверджень про конкретні запропоновані відповідачці Умови та правила банківських послуг, відсутність у анкеті-заяві домовленості сторін про сплату відсотків за користування кредитними коштами, пені та штрафів за несвоєчасне погашення кредиту, надані банком Витяг з Тарифів та Витяг з Умов не можуть розцінюватися як стандартна (типова) форма, що встановлена до укладеного із відповідачкою кредитного договору, оскільки достовірно не підтверджують вказаних обставин.

З урахуванням основних засад цивільного законодавства та необхідності особливого захисту споживача у кредитних правовідносинах, Велика Палата Верховного Суду зауважує, що пересічний споживач банківських послуг з урахуванням звичайного рівня освіти та правової обізнаності, не може ефективно здійснити свої права бути проінформованим про умови кредитування за конкретним кредитним договором, який укладений у вигляді заяви про надання кредиту та Умов та правил надання банківських послуг, оскільки Умови та правила надання банківських послуг це значний за обсягом документ, що стосується усіх аспектів надання банківських послуг та потребує як значного часу, так і відповідної фахової підготовки для розуміння цих правил тим більше співвідносно з конкретним видом кредитного договору.

Отже, підписана анкета-заява про приєднання до Умов та правил надання банківських послуг не може бути підставою для стягнення процентів за користування кредитними коштами та пені за невиконання кредитного договору.

Велика Палата Верховного Суду відступила від висновку Верховного Суду України, викладеного у раніше прийнятій постанові від 24 вересня 2014 року у справі № 6-144цс14, відповідно до якої Умови та Правила надання банківських послуг є складовою кредитного договору.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 03 липня 2019 року у справі № 342/180/17 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82998244>.

Якщо кредитор, звертаючись із позовом до суду, сам визначив заборгованість у валюті гривні України, погодився із судовим рішенням, яким таку заборгованість стягнуто з боржника, а боржником сплачено таку заборгованість у повному обсязі, то кредитор не має права на стягнення курсової різниці

30 травня 2018 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ПАТ «Банк Форум» в особі уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію ПАТ «Банк Форум» до ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6 про стягнення збитків за кредитним договором.

Суди встановили, що між банком та ОСОБА_4 укладено кредитний договір, відповідно до умов якого позичальник отримав кредит у розмірі 58 400 доларів США. Між банком та ОСОБА_6, ОСОБА_5 укладено договори поруки, відповідно до яких поручителі зобов'язалися солідарно відповідати разом з позичальником за виконання умов кредитного договору. У 2014 році рішенням суду із відповідачів стягнуто у солідарному порядку заборгованість за вказаним кредитним договором у гривневому еквіваленті, яку було сплачено у повному розмірі. Позивач вважав, що йому заподіяні збитки, виходячи із курсової різниці між валютою кредитування та валютою погашення заборгованості, які підлягають стягненню з відповідачів.

За результатами касаційного перегляду справи Велика Палата Верховного Суду зазначила таке.

Заявляючи вимоги про стягнення курсової різниці, позивач просив стягнути її на підставі статті 22 ЦК України, згідно з якою у вигляді упущеної вигоди відшкодовуються тільки ті збитки, які б могли бути реально отримані при належному виконанні зобов'язання.

Визначення поняття збитків наводяться також у частині другій статті 224 Господарського кодексу України (далі – ГК України), відповідно до якої під збитками розуміються витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною.

Відповідно до частини четвертої статті 623 ЦК України при визначенні неодержаних доходів (упущеної вигоди) враховуються заходи, вжиті кредитором щодо їх одержання.

Пред'явлення вимоги про відшкодування неодержаних доходів (упущеної вигоди) покладає на кредитора обов'язок довести, що ці доходи (вигода) не є абстрактними, а дійсно були б ним отримані.

Позивач повинен довести також, що він міг і повинен був отримати визначені доходи, і тільки неправомірні дії відповідача стали єдиною і достатньою причиною, яка позбавила його можливості отримати прибуток.

Вказаної правової позиції дотримувався також Верховний Суд України в постанові від 18 травня 2016 року у справі № 6-237цс16.

Тобто, «курсова різниця» жодним чином не може бути упущеною вигодою, оскільки кредитор міг і не отримати такі доходи. Коливання курсу валют, що призвело до курсової різниці, не можна розцінювати як неправомірні дії боржника, що призвели до позбавлення кредитора можливості отримати прибуток.

У даному випадку позивач, як кредитор за кредитним договором відповідно до вимог статей 6, 627 ЦК України та реалізуючи право на звернення до суду і принцип диспозитивності щодо можливості самостійно визначити позовні вимоги та спосіб захисту порушеного права, у 2014 році звернувся до суду з позовом про стягнення заборгованості за кредитним договором, визначивши заборгованість у валюті гривні України, вказавши, що саме 523 079 грн 91 коп. є повним розміром заборгованості, включаючи заборгованість за тілом кредиту, заборгованість за відсотками та пеню.

Рішенням Деснянського районного суду м. Чернігова від 08 жовтня 2014 року позов задоволено у повному обсязі. Рішення набрало чинності і виконано відповідачем у повному обсязі 20 березня 2015 року.

Кредитор, який сам визначив заборгованість у валюті гривні України, погодився із судовим рішенням, яким таку заборгованість стягнуто з боржника, а боржником сплачено таку заборгованість у повному обсязі, не має права на стягнення курсової

різниці, оскільки визначив зобов'язання у національній валюті, у якій і прийняв його виконання.

Детальніше з текстом ВП ВС від 30 травня 2018 року у справі № 750/8676/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74537186>.

6. Стягнення заборгованості за кредитним договором в іноземній валюті

У разі отримання в позику іноземної валюти позичальник зобов'язаний, якщо інше не передбачене законом чи договором, повернути позикодавцеві таку саму суму грошових коштів (суму позики), тобто таку саму суму коштів в іноземній валюті, яка отримана в позику.

У разі зазначення в судовому рішенні про стягнення суми коштів в іноземній валюті з визначенням еквіваленту такої суми у гривні стягувачеві має бути перерахована вказана в резолютивній частині судового рішення сума в іноземній валюті, а не її еквівалент у гривні. Перерахування стягувачеві суми в національній валюті України чи в іншій валюті, аніж валюта, зазначена в резолютивній частині судового рішення, не вважається належним виконанням судового рішення

16 січня 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_3 до ОСОБА_4 про стягнення боргу за договором позики у розмірі 13 000,00 доларів США з урахуванням 3 % річних від суми заборгованості за весь час прострочення з перерахунком суми, що підлягає сплаті у гривнях, за офіційним курсом долара США на день платежу.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін апеляційним судом, позов було задоволено частково та стягнуто з відповідача на користь позивача 13 000 доларів США основного боргу з перерахунком суми, що підлягає сплаті, у гривнях за офіційним курсом долара США на день платежу, та 3% річних у розмірі 10 734,01 грн.

Велика Палата Верховного Суду, змінюючи рішення судів попередніх інстанцій в частині перерахунку суми, що підлягає сплаті у гривнях за офіційним курсом долара США на день платежу, зазначила таке.

Заборони на виконання грошового зобов'язання у іноземній валюті, у якій воно зазначено у договорі, чинне законодавство не містить.

У разі отримання у позику іноземної валюти позичальник зобов'язаний, якщо інше не передбачене законом чи договором, повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики), тобто таку ж суму коштів у іноземній валюті, яка отримана у позику. Тому як укладення, так і виконання договірних зобов'язань в іноземній валюті, зокрема позики, не суперечить чинному законодавству.

Суд має право ухвалити рішення про стягнення грошової суми в іноземній валюті, при цьому з огляду на положення частини першої статті 1046 ЦК України, а також частини

першої статті 1049 ЦК України належним виконанням зобов'язання з боку позичальника є повернення коштів у строки, у розмірі та саме у тій валюті, яка визначена договором позики, а не в усіх випадках та безумовно в національній валюті України.

Висновки щодо можливості ухвалення судом рішення про стягнення боргу в іноземній валюті і порядку визначення у рішенні еквівалента суми боргу в національній валюті містяться також у постанові Великої Палати Верховного Суду від 4 липня 2018 року у справі № 761/12665/14-ц.

Так, у разі зазначення в судовому рішенні про стягнення суми коштів в іноземній валюті з визначенням еквівалента такої суми у гривні стягувачеві має бути перерахована вказана у резолютивній частині судового рішення сума в іноземній валюті, а не її еквівалент у гривні.

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку, викладеного у постанові Верховного Суду України від 02 липня 2014 року в справі № 6-79цс14, а також у постанові Верховного Суду від 25 липня 2018 року в справі № 308/3824/16-ц, про те, що незалежно від валюти боргу (грошової одиниці, в якій обчислена сума зобов'язання) валютою платежу, тобто засобом погашення грошового зобов'язання і фактичного його виконання, є національна валюта України – гривня. Відтак у національній валюті України підлягають стягненню й інші складові грошового зобов'язання, передбачені, зокрема, у ст. 1048 Цивільного кодексу України, та при застосуванні ст. 625 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 16 січня 2019 року у справі № 373/2054/16 можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79382745>.

Аналогічна правова позиція викладена у постанові ВП ВС від 23 жовтня 2019 року у справі № 723/304/16-ц: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85415095>.

У разі порушення грошового зобов'язання, предметом якого є грошові кошти, виражені в іноземній валюті, якщо кредитор пред'явив позовну вимогу щодо стягнення заборгованості в гривневому еквіваленті за курсом НБУ, передбачені частиною другою статті 625 ЦК України інфляційні втрати підлягають стягненню

27 листопада 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення заборгованості.

Суди встановили, що позивач позичив відповідачу 4 тис. доларів США з терміном повернення до 30 травня 2015 року, про що між ними укладено відповідний договір. Проте зазначені кошти відповідач у визначений договором строк не повернув. Позивач, просив стягнути з відповідача основну заборгованість у розмірі 106 816 грн 77 коп., проценти за користування грошовими коштами у розмірі 72 468 грн 82 коп. та 3 % річних у розмірі 5930 грн 35 коп.

За результатами касаційного перегляду справи Велика Палата Верховного Суду зазначила наступне.

Відповідно до статті 625 ЦК України боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Оскільки стаття 625 ЦК України розміщена в розділі I «Загальні положення про зобов'язання» книги 5 ЦК України, то вона поширює свою дію на всі зобов'язання, якщо інше не передбачено в спеціальних нормах, які регулюють суспільні відносини з приводу виникнення, зміни чи припинення окремих видів зобов'язань.

Предбачене частиною другою статті 625 ЦК України нарахування відсотків річних має компенсаційний, а не штрафний характер, оскільки є способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у отриманні компенсації від боржника. Такі висновки містяться, зокрема, у постанові Верховного Суду України від 06 червня 2012 року у справі №6-49цс12 і постанові Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 року у справі № 14-446цс18.

При цьому, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про правомірність нарахування на суму основної заборгованості індексу інфляції, оскільки позивач скористався своїм процесуальним правом обирати валюту зобов'язання та пред'явив позовну вимогу щодо стягнення заборгованості в гривневому еквіваленті за курсом НБУ станом на 31 травня 2015 року. Відтак, з цієї дати валютою заборгованості стала національна валюта України – гривня, тому нарахування індексу інфляції на таку заборгованість є правомірним.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 27 листопада 2019 року у справі № 340/385/17 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86241675>.

Під час обчислення 3 % річних, передбачених частиною другою статті 625 ЦК України за невиконання грошового зобов'язання в іноземній валюті, за основу має братися прострочена сума, визначена в договорі чи в судовому рішенні, а не її еквівалент у національній валюті України

16 січня 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_3 до ОСОБА_4 про стягнення боргу за договором позики у розмірі 13 000,00 доларів США з урахуванням 3 % річних від суми заборгованості за весь час прострочення з перерахунком суми, що підлягає сплаті у гривнях, за офіційним курсом долара США на день платежу.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін апеляційним судом, позов було задоволено частково та стягнуто з відповідача на користь позивача 13 000 доларів США основного боргу з перерахунком суми, що підлягає сплаті, у гривнях за офіційним курсом долара США на день платежу, та 3% річних у розмірі 10 734,01 грн.

Велика Палата Верховного Суду, скасовуючи рішення судів нижчих інстанцій в частині стягнення 3 % річних, зазначила таке.

Згідно зі статтею 625 ЦК України боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу та 3 % річних від простроченої суми, якщо інший розмір відсотків не встановлений договором або законом.

Оскільки стаття 625 ЦК України розміщена в розділі I «Загальні положення про зобов'язання» книги 5 ЦК України, то вона поширює свою дію на всі зобов'язання, якщо інше не передбачено в спеціальних нормах, які регулюють суспільні відносини з приводу виникнення, зміни чи припинення окремих видів зобов'язань.

Предбачене частиною другою статті 625 ЦК України нарахування 3 % річних має компенсаційний, а не штрафний характер, оскільки є способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у отриманні компенсації від боржника.

При обрахунку 3 % річних за основу має братися прострочена сума, визначена у договорі чи судовому рішенні, а не її еквівалент у національній валюті України.

3 % річних розраховуються з урахуванням простроченої суми, визначеної у відповідній валюті, помноженої на кількість днів прострочення, які вираховуються з дня, наступного за днем, передбаченим у договорі для його виконання до дня ухвалення рішення, помноженого на 3, поділеного на 100 та поділеного на 365 (днів у році).

Оскільки на день перегляду судового рішення касаційним судом боргове зобов'язання не виконане, Велика Палата Верховного Суду здійснила розрахунок 3 % річних з урахуванням належного тлумачення частини другої статті 625 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 16 січня 2019 року у справі № 373/2054/16 можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79382745>.

У разі отримання позики в іноземній валюті без обумовленого в договорі розміру й порядку сплати процентів за користування коштами положення частини першої статті 1048 ЦК України не можуть бути застосовані

16 січня 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_3 до ОСОБА_4 про стягнення заборгованості за договорами позики.

Позивач, крім переданих відповідачу в позику 75 000,00 доларів США, просив стягнути на його користь 2 669,11 доларів США – 3 % річних згідно із частиною другою статті 625 ЦК України, а також проценти за користування чужими коштами в розмірі 24 577,74 доларів США на підставі частини першої статті 1048 ЦК України.

Суди попередніх інстанцій позовні вимоги задовольнили.

Велика Палата Верховного Суду не погодилася з висновками судів у частині стягнення з боржника процентів за користування отриманими в борг коштами,

нарахованими відповідно до частини першої статті 1048 ЦК України на суму боргу в іноземній валюті, з огляду на таке.

Облікова ставка НБУ є основною процентною ставкою, одним із монетарних інструментів за допомогою якого НБУ встановлює для суб'єктів грошово-кредитного ринку України орієнтир за вартістю коштів на відповідний період, не є сталою величиною, змінюється рішенням правління НБУ та встановлюється виключно для національної валюти України – гривні.

Частиною першою статті 1048 ЦК України передбачено, що позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом.

Крім того, висновок, що чинне законодавство не передбачає встановлення НБУ облікової ставки для іноземної валюти міститься у постанові Верховного Суду України від 16 серпня 2017 року у справі № 6-2667цс16.

Враховуючи, що частиною першою статті 1048 ЦК України визначено єдиний розмір процентів, якщо такі договором позики не передбачені, - на рівні облікової ставки НБУ, яка встановлюється виключно для національної валюти України, тому вказана норма та, як наслідок, право позикодавця вимагати сплати процентів від суми позики, може бути надане та реалізоване лише у разі, якщо позика отримана у гривні, оскільки НБУ не визначає мінімальної вартості іноземних валют, що є прерогативою відповідних органів іноземних держав.

Отже, у випадку отримання позики в іноземній валюті без обумовленої сторонами у ньому умови такої складової грошового зобов'язання як розмір і порядок сплати процентів від суми позики, положення частини першої статті 1048 ЦК України не можуть бути застосовані, з огляду на відсутність передбаченого ЦК України, іншими законодавчими актами або конкретним договором механізму (формули) їх застосування та нарахування.

Конвертація суми позики в іноземній валюті для визначення розміру процентів на рівні облікової ставки НБУ в національну валюту України - гривню буде суперечити частинам першій, третій статті 1049 ЦК України щодо обов'язку позичальника.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 16 січня 2019 року у справі № 464/3790/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79958186>.

Якщо умовами кредитного договору передбачена пеня в установленому розмірі від суми простроченого платежу, то разом зі стягненням заборгованості в іноземній валюті суд має право стягнути й пеню в іноземній валюті

12 грудня 2018 року Велика Палата Верховного Суду розглянула заяву ОСОБА_4 про перегляд ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних

і кримінальних справ від 12 липня 2017 року, рішення Апеляційного суду міста Києва від 17 січня 2017 року, рішення Печерського районного суду м. Києва від 30 травня 2016 року.

ОСОБА_4 вказала, що суди, задовольняючи вимоги позивача про стягнення кредитної заборгованості, не розмежували походження заборгованості та помилково вважали за можливе нараховувати пеню в іноземній валюті.

За результатами розгляду справи Велика Палата Верховного Суду прийняла постанову, в якій зазначила таке.

У разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема сплата неустойки (пункт 3 частини першої статті 611 ЦК України).

Пенєю є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання (частина третя статті 549 ЦК України).

Грошове зобов'язання має бути виконане у гривнях. Використання іноземної валюти, а також платіжних документів в іноземній валюті при здійсненні розрахунків на території України за зобов'язаннями допускається у випадках, порядку та на умовах, встановлених законом (частини перша та третя статті 533 ЦК України).

Велика Палата Верховного Суду вже зауважувала, що правовий режим іноземної валюти на території України, хоча і пов'язується з певними обмеженнями в її використанні як платіжного засобу, проте не виключає здійснення платежів в іноземній валюті (див. пункт 47 постанови Великої Палати Верховного Суду від 4 липня 2018 року у справі № 761/12665/14-ц).

Оскільки виконання договірних зобов'язань в іноземній валюті не суперечить чинному законодавству України, умови кредитного договору, передбачали сплату пені в установленому розмірі від суми простроченого платежу, а сторони ці умови не оспорювали, то разом зі стягненням з фізичних осіб-поручителів заборгованості в іноземній валюті суд мав право стягнути й пеню в іноземній валюті.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 12 грудня 2018 року у справі № 757/6367/13-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79958173>.

До зобов'язань, виражених в іноземній валюті, застосування пені у вигляді подвійної облікової ставки НБУ можливе та не суперечить чинному законодавству України. Пеня в цьому разі має обчислюватись і стягуватись у національній валюті України – гривні

6 березня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів касаційного господарського суду розглянув справу за позовом ПАТ «Сбербанк» до ПАТ «Чорноморська транспортна компанія» про стягнення заборгованості за договором про відкриття кредитної лінії та на підставі договору поруки та пені.

Звертаючись із касаційною скаргою, ПАТ «Чорноморська транспортна компанія», окрім іншого, вважає, що до зобов'язань виражених в іноземній валюті застосування пені

у вигляді подвійної облікової ставки НБУ неможливе та суперечить чинному законодавству України.

За результатами касаційного перегляду справи Верховний Суд вказав таке.

Розмір пені, передбачений статтею 1 цього Закону, обчислюється від суми простроченого платежу та не може перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня (стаття 3 Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань»).

Таким чином, максимальний розмір пені пов'язаний із розміром облікової ставки Національного банку України. Оскільки чинне законодавство не передбачає встановлення Національним банком України облікової ставки для іноземної валюти, пеня має обчислюватися та стягуватися за судовими рішеннями лише у національній валюті України – гривні.

У зв'язку з викладеним, Верховний Суд вважає безпідставними доводи скаржника про те, що до зобов'язань, виражених в іноземній валюті, застосування пені у вигляді подвійної облікової ставки НБУ неможливе та суперечить чинному законодавству України.

Господарські суди встановили, що відповідно до п. 10.1 кредитного договору за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань позичальником за кредитним договором, ПАТ «Сбербанк» має право вимагати сплати позичальником пені у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України, яка діяла в період, за який стягується пеня, від простроченої суми за кожний день прострочення

Отже, як правильно зауважено господарськими судами, умовами укладеного сторонами кредитного договору було передбачено, що позичальник сплачує банку пеню у гривнях на рівні подвійної облікової ставки Національного банку України.

З урахуванням умов кредитного договору, пеня в даному випадку має обчислюватись і стягуватись в національній валюті України – гривні. При цьому саме у гривні вона повинна обчислюватись на момент щоденного прострочення зобов'язання.

Водночас, розрахунок, який подано банком, здійснено не щоденно, тоді як у 2014-2015 роках курс долара США до національної валюти – гривні, змінювався майже кожен день.

Таким чином, Верховний Суд вважає, що в даному випадку банком пеню розраховано неправильно, тоді як на наведені обставини господарські суди попередніх інстанцій належної уваги не звернули.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 6 березня 2019 року у справі № 916/4692/15 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80308706>.

Аналогічний правовий висновок викладений у постанові ОП КГС ВС від 18 вересня 2020 року у справі № 916/4693/15: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91973219>.

7. Недійсність кредитних договорів

Норми Закону України «Про захист прав споживачів» (в редакції від 1 грудня 2005 року) не мають зворотної дії в часі та не можуть застосовуватися для визнання недійсним кредитного договору або окремих його положень, якщо кредитний договір був укладений до набрання ними чинності

10 жовтня 2019 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до АТ КБ «ПриватБанк» про визнання недійсною умови договору в частині стягнення платежів щомісячної комісії за розрахунково-касове обслуговування.

Апеляційний суд відмовив у задоволенні позову, оскільки спірний договір укладався до затвердження відповідних Правил надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту, затверджених постановою Правління Національного банку України від 10 травня 2007 року № 168 і внесення змін до Закону № 1023-XII «Про захист прав споживачів», підстави для визнання недійсними узгоджених сторонами умов кредитного договору щодо щомісячної сплати комісії за розрахунково-касове обслуговування у розмірі 0,14% від суми виданого кредиту відсутні.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду погодився з висновками апеляційного суду з огляду на таке.

Законом України від 01 грудня 2005 року № 3161-IV Закон України «Про захист прав споживачів» був викладений в новій редакції, яка запровадила законодавче регулювання права споживача в разі придбання ним продукції у кредит (стаття 11) та визнання недійсними умов договорів, що обмежують права споживача внаслідок їх несправедливості (стаття 18). Натомість, в частині першій статті 21 Закону України «Про захист прав споживачів» (в редакції чинній на момент укладення кредитного договору) передбачалося, що умови договору, що обмежують права споживача порівняно з правами, встановленими законодавством, визнаються недійсними. Тобто була закріплена інша правова конструкція недійсності умов договору.

Закон України від 01 грудня 2005 року № 3161-IV «Про внесення змін до Закону України «Про захист прав споживачів» не містить вказівки про надання йому (або окремим статтям) зворотної сили, а також не скасовує й не пом'якшує цивільної відповідальності особи, а отже, не має зворотної дії в часі.

Загальні підстави визнання недійсними угод і настання відповідних наслідків встановлені статтями 215, 216 ЦК України.

Відповідно до пункту 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 06 листопада 2009 року № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» відповідність чи невідповідність правочину вимогам законодавства має оцінюватися судом відповідно до законодавства, яке діяло на момент вчинення правочину.

Кредитний договір було укладено сторонами у травні 2005 року, тобто до набрання чинності статей 11, 18 Закону України від 01 грудня 2005 року № 3161-IV «Про внесення змін до Закону України «Про захист прав споживачів», а відтак правильними є висновки апеляційного суду про те, що цей договір не може бути визнаний недійсним з підстав його невідповідності вказаним нормам закону. Укладений між сторонами кредитний договір відповідає вимогам чинного на той час законодавства та вільному волевиявленню сторін; під час укладення кредитного договору позивач була ознайоmlена з його умовами, висловила своє волевиявлення шляхом підписання договору і тривалий час (10 років) виконувала його умови, що свідчить про прийняття нею таких умов, а також спрямованість на реальне настання правових наслідків

Ураховуючи зазначене, Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду вважає, що рішення апеляційного суду в оскаржуваній частині підлягає залишенню без змін.

Детальніше з текстом постанови ОП КЦС ВС від 10 жовтня 2019 року у справі № 718/194/17 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85174044>.

Положення кредитного договору, яким позичальнику встановлюється плата за надання інформації щодо його кредиту, безоплатність надання якої прямо встановлена частиною першою статті 11 Закону України «Про споживче кредитування», є несправедливим та підлягає визнанню недійсним

1 квітня 2020 року Верховний Суд у складі Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до АТ "Ідея Банк" про визнання недійсним кредитного договору.

Позивачка просила визнати положення частини другої пункту 1.10, пункту б кредитного договору щодо встановлення плати за обслуговування кредитної заборгованості, а також визнати вказаний договір недійсним у цілому.

Суди попередніх інстанцій відмовили у задоволенні позовних вимог, зокрема, й щодо встановлення плати за обслуговування кредитної заборгованості, вказавши, що положеннями закону не передбачено заборону на встановлення плати за обслуговування кредитної заборгованості. Попередньо ознайомившись з даною умовою, яка міститься у паспорті споживчого кредиту та підписавши його й спірний кредитний договір, позивач погодилася з вказаною умовою кредитного договору.

Колегія суддів Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду, не погодившись з такими висновками судів, зазначила таке.

Відповідно до частин першої та другої статті 11 Закону України "Про споживче кредитування" після укладення договору про споживчий кредит кредитодавець на вимогу споживача, але не частіше одного разу на місяць, у порядку та на умовах, передбачених договором про споживчий кредит, безоплатно повідомляє йому

інформацію про поточний розмір його заборгованості, розмір суми кредиту, повернутої кредитодавцю, надає виписку з рахунку/рахунків (за їх наявності) щодо погашення заборгованості, зокрема інформацію про платежі за цим договором, які сплачені, які належить сплатити, дати сплати або періоди у часі та умови сплати таких сум (за можливості зазначення таких умов у виписці), а також іншу інформацію, надання якої передбачено цим Законом, іншими актами законодавства, а також договором про споживчий кредит.

У разі якщо розмір майбутніх платежів і строки їх сплати не можуть бути встановлені у договорі про споживчий кредит (кредитування у вигляді кредитування рахунку, кредитної лінії тощо), споживачу також у строк, визначений цим договором, надається виписка з рахунку/рахунків (за їх наявності), у якій зазначаються: стан рахунку на певну дату, оборот коштів на рахунку за період часу, за який зроблена виписка з рахунку (з описом проведених операцій), баланс рахунку на початок періоду, за який зроблена виписка, баланс рахунку на кінець періоду, за який зроблена виписка, дати і суми здійснення операцій за рахунком споживача, застосована до проведених споживачем операцій процентна ставка, будь-які інші платежі, застосовані до проведених споживачем операцій за рахунком, та/або будь-яка інша інформація, передбачена договором про споживчий кредит.

Згідно з пунктом 1.10 кредитного договору від 21 листопада 2018 року позичальнику було встановлено плату за обслуговування кредиту, що включає в себе плату за: надання інформації по рахункам позичальника з використанням телефонних каналів зв'язку, а саме зі стаціонарних телефонів по Україні, в контакт-центрі, шляхом направлення СМС-повідомлень щодо суми платежу за цим договором, щодо зарахування платежу в погашення заборгованості за кредитом тощо; надання інформації по рахунку позичальника із використанням засобів електронного зв'язку шляхом направлення інформації про стан рахунку на адресу електронної пошти позичальника; опрацювання запитів позичальника, що направлені банку позичальником із використанням різних каналів зв'язку тощо.

Тобто, оспорюваним пунктом 1.10 кредитного договору позичальнику фактично було встановлено плату за надання інформації щодо його кредиту, безоплатність надання якої прямо встановлена частиною першою статті 11 Закону України "Про споживче кредитування". При цьому, надання інших послуг, за вказану плату, умовами договору не передбачено.

Вказана щомісячна плата за обслуговування міститься й у пункті 6 кредитного договору, а саме у графіку щомісячних платежів.

Відповідно до положень частин першої-п'ятої статті 18 Закону України "Про захист прав споживачів" (у редакції, чинній на час укладення кредитного договору) продавець (виконавець, виробник) не повинен включати у договори із споживачем умови, які є несправедливими.

Умови договору є несправедливими, якщо всупереч принципу добросовісності його наслідком є істотний дисбаланс договірних прав та обов'язків на шкоду споживача.

Враховуючи наведене, оскільки ОСОБА_1 було встановлено щомісячну плату за таку супутню послугу банку, яка за законом повинна надаватися їй безоплатно, вказаний пункт кредитного договору є несправедливим та підлягає визнанню недійсним.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 1 квітня 2020 року у справі № 583/3343/19 можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88748870>.

8. Застосування позовної давності у спорах про стягнення заборгованості за кредитним договором

Якщо кредитний договір передбачає внесення позичальником щомісячних платежів, то перебіг позовної давності стосовно кожного щомісячного платежу починається після невиконання чи неналежного виконання (зокрема, прострочення виконання) позичальником обов'язку з внесення чергового платежу й обчислюється окремо щодо кожного простроченого платежу

28 березня 2018 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ПАТ КБ «ПриватБанк» до ОСОБА_3 про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Як встановлено судами, сторони уклали договір, за умовами якого відповідач отримав строком на 24 місяці, тобто до 3 червня 2008 року включно, кредитні кошти у національній валюті у розмірі 8 235,50 грн, які зобов'язався повернути зі сплатою відсотків у розмірі 25,08 % річних на суму залишку заборгованості за кредитом. Повернення кредиту та сплату відсотків відповідач мав здійснювати щомісячними платежами, надаючи позивачеві до 27 числа кожного місяця кошти у сумі 441,31 грн (щомісячний платіж) упродовж строку кредитування.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції й ухвалив нове про відмову у задоволенні позову у зв'язку з тим, що позовна давність сплила у червні 2011 року, тоді як позивач звернувся з позовом до суду у грудні 2012 року.

За результатами касаційного перегляду справи Велика Палата Верховного Суду дійшла таких висновків щодо перебігу позовної давності за вимогами, що складаються із сукупності прострочених щомісячних зобов'язань.

Якщо кредитний договір встановлює окремі зобов'язання, які деталізують обов'язок відповідача повернути борг частинами та передбачають самостійну відповідальність за невиконання цього обов'язку, то незалежно від визначення у договорі строку кредитування право позивача вважається порушеним з моменту порушення відповідачем терміну внесення чергового платежу. А відтак, перебіг позовної давності стосовно кожного щомісячного платежу починається після невиконання чи неналежного

виконання (зокрема, прострочення виконання) відповідачем обов'язку з внесення чергового платежу й обчислюється окремо щодо кожного простроченого платежу.

Отже, оскільки за умовами договору відповідач мав виконувати зобов'язання, зокрема, з повернення кредиту та зі сплати процентів до 27 числа кожного місяця впродовж строку кредитування (24 місяці), перебіг позовної давності для стягнення заборгованості за кожним з цих щомісячних платежів починається з наступного дня після настання терміну внесення чергового платежу. А тому встановлення строку кредитування у договорі, який передбачає внесення позичальником щомісячних платежів, має значення не для визначення початку перебігу позовної давності за вимогами кредитодавця щодо погашення заборгованості за цим договором, а, насамперед, для визначення позичальнику розміру щомісячних платежів.

Вказане унеможливорює визначення початку перебігу позовної давності для погашення всієї заборгованості за договором з моменту спливу строку кредитування, як це встановив суд апеляційної інстанції.

Позивач звернувся до суду з позовом 24 грудня 2012 року, тобто після спливу позовної давності навіть щодо останнього щомісячного платежу. Отже, висновок апеляційного суду про сплив позовної давності за вимогами позивача, включно з вимогою за процентами, по суті є правильним.

Детальніше з текстом ВП ВС від 28 березня 2018 року у справі № 444/9519/12 можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74838904>.

Невиконання боржником грошового зобов'язання, яке виникло на підставі рішення суду про стягнення заборгованості, є триваючим правопорушенням, тому право на позов про стягнення коштів на підставі статті 625 ЦК України виникає в кредитора з моменту порушення грошового зобов'язання до моменту його усунення й обмежується останніми трьома роками, які передували подачі такого позову

8 листопада 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ПАТ «Універсал банк» до ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 про стягнення інфляційних втрат і 3 % річних за прострочення виконання грошового зобов'язання.

Відповідно до фактичних обставин справи, позивачем та ОСОБА_2 укладено кредитний договір. Окрім того, позивачем і ОСОБА_3, ОСОБА_4 укладено договори поруки на забезпечення виконання кредитного договору. Рішенням суду з відповідачів стягнуто солідарно на користь позивача заборгованість за кредитним договором, яка складається з тіла кредиту та процентів за користування ним. Оскільки вказане рішення суду боржники виконали у повному обсязі лише 6 липня 2015 року, позивач просив на підставі статті 625 ЦК України стягнути з відповідачів нараховані на суму боргу інфляційні втрати та 3 % річних, нараховані за період з липня 2012 року по липень 2015 року.

За результатами касаційного перегляду справи Велика Палата Верховного Суду дійшла таких висновків.

Правовий аналіз положень статей 526, 599, 611, 625 ЦК України дає підстави для висновку, що наявність судового рішення про стягнення суми боргу за кредитним договором, яке боржник не виконав, не припиняє правовідносин сторін цього договору, не звільняє боржника від відповідальності за невиконання грошового зобов'язання та не позбавляє кредитора права на отримання сум, передбачених статтею 625 цього Кодексу, за увесь час прострочення.

Таким чином, з ухваленням рішення про стягнення боргу у 2009 році зобов'язання відповідачів сплатити заборгованість за Кредитним договором не припинилося та тривало до моменту фактичного виконання грошового зобов'язання 21 квітня 2015 року (дата останнього платежу з погашення боргу). Відтак, кредитор має право на отримання сум, передбачених статтею 625 цього Кодексу, за увесь час прострочення до 21 квітня 2015 року.

Відповідно до частини першої статті 261 ЦК України перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.

Оскільки внаслідок невиконання боржником грошового зобов'язання у кредитора виникає право на отримання сум, передбачених статтею 625 цього Кодексу, за увесь час прострочення, тобто таке прострочення є триваючим правопорушенням, то право на позов про стягнення інфляційних втрат і 3 % річних виникає за кожен місяць з моменту порушення грошового зобов'язання до моменту його усунення.

Зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином (стаття 599 ЦК України), а тому 21 квітня 2015 року (дата остаточного погашення заборгованості, стягнутої за судовим рішенням) і є датою, коли зобов'язання відповідачів перед банком за Кредитним договором припинилося.

Законодавець визначає обов'язок боржника сплатити суму боргу з урахуванням рівня інфляції та 3 % річних за увесь час прострочення, у зв'язку із чим таке зобов'язання є триваючим.

Відтак, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що невиконання боржником грошового зобов'язання є триваючим правопорушенням, тому право на позов про стягнення коштів на підставі статті 625 ЦК України виникає у кредитора з моменту порушення грошового зобов'язання до моменту його усунення і обмежується останніми трьома роками, які передували подачі такого позову.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 8 листопада 2019 року у справі № 127/15672/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85743708>.

Часткове погашення заборгованості позичальником не може вважатися підставою для переривання строку позовної давності, якщо платежі в рахунок погашення заборгованості здійснені під час примусового виконання судового рішення. Переривання перебігу позовної давності можливе лише добровільними діями позичальника

30 травня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом ПАТ КБ «ПриватБанк» до ОСОБА_3 про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Між позивачем та відповідачем був укладений кредитний договір. У зв'язку із неналежним виконанням позичальником зобов'язань за вказаним кредитним договором рішенням суду з відповідача стягнуто на користь банку заборгованість за зазначеним кредитним договором, проте судові рішення виконано позичальником лише частково.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та відмовив у задоволенні позову, оскільки позивач пропустив строк звернення до суду.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду, залишаючи рішення апеляційного суду без змін, дійшов таких висновків.

Частиною першою статті 264 ЦК України встановлено, що перебіг позовної давності переривається вчиненням особою дії, що свідчить про визнання нею свого боргу або іншого обов'язку.

До дій, що свідчать про визнання боргу або іншого обов'язку, можуть з урахуванням конкретних обставин справи належати, зокрема, часткова сплата боржником або з його згоди іншою особою основного боргу та/або сум санкцій.

При цьому, якщо виконання зобов'язання передбачалося частинами або у вигляді періодичних платежів і боржник вчинив дії, що свідчать про визнання лише певної частини (чи періодичного платежу), то такі дії не можуть бути підставою для переривання перебігу позовної давності стосовно інших (невизнаних) частин платежу.

Вчинення боржником дій з виконання зобов'язання вважається таким, що перериває перебіг позовної давності лише за умови, якщо такі дії здійснено самим боржником або за його згодою чи дорученням уповноваженою на це особою.

Не можуть вважатися добровільним погашенням боргу, що перериває перебіг позовної давності, будь-які дії кредитора, спрямовані на погашення заборгованості, зокрема списання коштів з рахунків боржника без волевиявлення останнього, або без його схвалення.

Ухвалюючи рішення про відмову у задоволенні позовних вимог, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку щодо пропуску банком строку звернення до суду. Часткове погашення заборгованості позичальником не може вважатися підставою для переривання строку позовної давності, оскільки платежі у рахунок погашення заборгованості, визначеної судом станом на 13 грудня 2010 року, були здійснені під час примусового виконання судового рішення, що не може свідчити про добровільне визнання позичальником свого боргу. Переривання перебігу позовної давності можливе

лише добровільними діями позичальника, банк же не надав на підтвердження таких дій позичальника належних доказів (квитанцій, касових ордерів тощо), а доказування не може ґрунтуватися на припущеннях (частина четверта статті 60 ЦПК України, у редакції, чинній на момент розгляду справи).

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 30 травня 2018 року у справі № 161/20278/14-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74536694>.

Погашення боргу не позичальником, а іншою особою за відсутності доказів надання позичальником згоди або доручення такій особі на вчинення цих дій не може бути підставою для переривання перебігу позовної давності

11 вересня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом ПАТ КБ «Приватбанк», зараз АТ КБ «ПриватБанк», до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Суд апеляційної інстанції частково задовольнив позовні вимоги та дійшов висновку, що судом першої інстанції безпідставно застосовано до позовних вимог банку наслідки спливу позовної давності, оскільки позичальником було внесено платіж на погашення заборгованості за кредитним договором, що свідчить про визнання нею свого боргу перед ПАТ КБ «ПриватБанк» та про переривання перебігу позовної давності згідно зі статтею 264 ЦК України.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду дійшов висновку про помилковість висновку апеляційного суду щодо переривання перебігу позовної давності з огляду на таке.

Відповідно до частин першої, третьої статті 264 ЦК України перебіг позовної давності переривається вчиненням особою дії, що свідчить про визнання нею свого боргу або іншого обов'язку; після переривання перебіг позовної давності починається заново.

Правила переривання перебігу позовної давності застосовуються судом незалежно від наявності чи відсутності відповідного клопотання сторін у справі, якщо в останніх є докази, що підтверджують факт такого переривання.

До дій, що свідчать про визнання боргу або іншого обов'язку, можуть з урахуванням конкретних обставин справи належати, зокрема, часткова сплата боржником або з його згоди іншою особою основного боргу та/або сум санкцій.

При цьому якщо виконання зобов'язання передбачалося частинами або у вигляді періодичних платежів і боржник вчинив дії, що свідчать про визнання лише певної частини (чи періодичного платежу), то такі дії не можуть бути підставою для переривання перебігу позовної давності стосовно інших (невизнаних) частин платежу.

Вчинення боржником дій з виконання зобов'язання вважається таким, що перериває перебіг позовної давності лише за умови, якщо такі дії здійснено самим боржником або за його згодою чи дорученням уповноваженою на це особою.

Не можуть вважатися добровільним погашенням боргу, що перериває перебіг позовної давності, будь-які дії кредитора, спрямовані на погашення заборгованості, зокрема списання коштів з рахунків боржника без волевиявлення останнього, або без його схвалення. Вказана правова позиція висловлена Верховним Судом України у постанові від 08 листопада 2017 року у справі № 6-2891цс16.

З указанного вбачається, що апеляційний суд дійшов помилкового висновку про переривання перебігу позовної давності, оскільки внесення коштів у розмірі 280,00 грн не позичальником, а іншою особою, за відсутності доказів надання ОСОБА_1 згоди або доручення такій особі на вчинення цих дій, не є дією відповідача, що свідчить про визнання нею свого боргу, і не може бути підставою для переривання перебігу позовної давності, тому суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку, що позивачем пропущено позовну давність для захисту наведених цивільних прав та інтересів.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 11 вересня 2019 року у справі № 623/99/17 можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84481455>.

Договірне списання грошових коштів не може призводити до переривання позовної давності, адже банк самостійно здійснює списання грошових коштів, а боржник не вчиняє будь-яких активних дій, які б стали підставою для переривання

13 січня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом АТ КБ «ПриватБанк» до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Суди першої та апеляційної інстанцій у задоволенні позову відмовили, оскільки останній платіж здійснено позивачем за кредитним договором 27 березня 2009 року, а з позовом банк звернувся до суду 18 червня 2016 року. За вимогами банку сплинула позовна давність, про застосування якої заявлено стороною у спорі.

Касаційна скарга обґрунтована тим, що судами не взято до уваги обставини, які свідчать про переривання строків позовної давності, а саме: відповідачем були здійснені останні платежі по кредиту у 2013 і 2014 роках, а про порушення свого права банк дізнався лише у жовтня 2013 після продажу предмета застави.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду відхилив касаційну скаргу, погодившись із висновком судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

У постанові Верховного Суду України від 8 листопада 2017 року у справі № 6-2891цс16 вказано, що «відповідно до частин першої, третьої статті 264 ЦК України перебіг позовної давності переривається вчиненням особою дії, що свідчить про визнання нею свого боргу або іншого обов'язку; після переривання перебіг позовної

давності починається заново. До дій, що свідчать про визнання боргу або іншого зобов'язку, можуть з урахуванням конкретних обставин справи належати, зокрема, часткова сплата боржником або з його згоди іншою особою основного боргу та/або сум санкцій. Вчинення боржником дій з виконання зобов'язання вважається таким, що перериває перебіг позовної давності лише за умови, якщо такі дії здійснено самим боржником або за його згодою чи дорученням уповноваженою на це особою».

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 14 лютого 2018 року в справі № 161/15679/15-ц міститься висновок по застосуванню частини першої статті 264 ЦК України та вказано, що з тлумачення цієї норми слідує, що вона пов'язує переривання позовної давності з будь-якими активними діями зобов'язаного суб'єкта (боржника). При цьому, не виключається й випадку коли переривання перебігу позовної давності буде відбуватися внаслідок визнання боргу, що здійснюється іншими суб'єктами, якщо на це була виражена воля боржника. Тобто коли боржник виражає свою згоду чи уповноважує на це відповідного іншого суб'єкта».

За таких обставин, суди зробили обґрунтований висновок про відмову в задоволенні позову.

Аргумент касаційної скарги про те, що позовна давність переривалася договірним списанням коштів у листопаді-грудні 2013 року та січні 2014 року колегія суддів відхиляє, оскільки договірне списання грошових коштів не може призводити до переривання позовної давності, адже банк самостійно здійснює списання грошових коштів, і боржник, при цьому, не вчиняє будь-яких активних дій, які б стали підставою для переривання.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 13 січня 2020 року у справі № 442/5498/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86903580>.

Пред'явлення особою позову про стягнення кредитної заборгованості до третейського суду перериває позовну давність та може свідчити про зміну строку виконання основного зобов'язання відповідно до частини другої статті 1050 ЦК України

09 грудня 2019 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом ПАТ «Укрсоцбанк» до ОСОБА_3 про стягнення кредитної заборгованості.

Суди встановили, що між АКБСР «Укрсоцбанк», правонаступником якого є ПАТ «Укрсоцбанк», та відповідачем укладено кредитний договір, за умовами якого банк надав позичальнику кредитні кошти у розмірі 12 000 дол. США зі сплатою 15% річних з кінцевим терміном повернення до 18 серпня 2013 року на умовах, визначених договором. Постійно діючим Третейським судом при Асоціації українських банків ухвалено рішення про задоволення позову ПАТ «Укрсоцбанк» та стягнуто з відповідача на користь ПАТ «Укрсоцбанк» заборгованість за кредитним договором.

За результатами касаційного перегляду справи Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду дійшов таких висновків.

Способи захисту цивільних прав та інтересів судом врегульовані статтею 16 ЦК України, відповідно до якої особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу.

Статтею 21 ЦПК України визначено, що сторони мають право передати спір на розгляд третейського суду, крім випадків, встановлених законом.

Відповідно до статті 6 Закону України «Про третейські суди» третейські суди в порядку, передбаченому цим Законом, можуть розглядати будь-які справи, що виникають із цивільних та господарських правовідносин, за винятками, переліченими у цій статті.

Виходячи з наведених норм права, зміст поняття «суд» у статті 16 ЦК України та інших нормах цього Кодексу, включаючи положення глави 19 ЦК України про позовну давність, охоплює також і третейські суди.

Цивільне законодавство України при побудові конструкції переривання позовної давності не вказує, що наслідком пред'явлення особою позову у вигляді переривання позовної давності є виключно звернення до суду як державного органу.

Тому, пред'явлення особою позову до третейського суду, до підвідомчості якого згідно зі статтею 6 Закону України «Про третейський суд» відноситься вирішення відповідного спору, перериває позовну давність.

З урахуванням наведеного, звернення до третейського суду свідчить і про зміну строку виконання основного зобов'язання як це передбачено частиною другою статті 1050 ЦК України.

Таким чином, перебіг позовної давності за вимогами ПАТ «Укрсоцбанк» був перерваний поданням у листопаді 2014 року ПАТ «Укрсоцбанк» до Постійно діючого Третейського суду при Асоціації українських банків позовної заяви до відповідача про стягнення заборгованості за кредитним договором, внаслідок чого 03 березня 2015 року Постійно діючим Третейським судом при Асоціації українських банків у справі № 2023/14 було ухвалено рішення про задоволення позову.

Таким чином, Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду відступив від висновків щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладеному у постанові колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 05 вересня 2018 року у справі № 392/272/16-ц (провадження № 61-4191св18).

Детальніше з текстом постанови ОП КЦС ВС від 9 грудня 2019 року у справі № 285/3950/17-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86505049>.

Звернення стягнення на предмет іпотеки за виконавчим написом нотаріуса не зупиняє та не перериває перебігу позовної давності за позовними вимогами про стягнення кредитної заборгованості

09 грудня 2019 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом ПАТ «Укрсоцбанк» до ОСОБА_1, ОСОБА_2 про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Між АКБСР «Укрсоцбанк», правонаступником якого є ПАТ «Укрсоцбанк», та відповідачем було укладено кредитний договір, за умовами якого останній отримав кредит у розмірі 52 250 доларів США. Позичальник допустив утворення заборгованості, у зв'язку з чим приватним нотаріусом вчинено виконавчий напис, яким звернуто стягнення на предмет іпотеки у рахунок погашення всієї заборгованості за кредитом. Однак органом державної виконавчої служби виконавчий напис був повернутий стягувачеві без виконання.

Суди попередніх інстанцій відмовили в задоволенні позову, оскільки позивачем пропущено строк позовної давності для звернення до суду з вимогою про стягнення заборгованості.

Передаючи справу на розгляд Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, колегія суддів Касаційного цивільного суду виходила із того, існує різний підхід щодо визначення початку перебігу строку позовної давності. На думку, колегії суддів початок перебігу строку позовної давності слід рахувати з дати вчинення виконавчого напису нотаріусом.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду, розглянувши справу в касаційному порядку, дійшов таких висновків.

Вчинення нотаріусом виконавчого напису – це нотаріальна дія, яка полягає в посвідченні права стягувача на стягнення грошових сум або витребування від боржника майна. При цьому, вчинений нотаріусом виконавчий напис не породжує виникнення права стягувача на стягнення грошових сум або витребування від боржника майна, а підтверджує, що таке право виникло у стягувача раніше. Метою вчинення виконавчого напису є надання стягувачу можливості в позасудовому порядку реалізувати його право на примусове виконання безспірного зобов'язання боржником.

З урахуванням наведеного, перебіг позовної давності за вимогами про звернення стягнення на предмет іпотеки починається від дня, коли у кредитора (іпотекодержателя) виникло право на відповідний позов, незалежно від того, чи звертався він після цього до нотаріуса за захистом своїх цивільних прав.

У силу положень статті 264 ЦК України перебіг позовної давності переривається вчиненням особою дії, що свідчить про визнання нею свого боргу або іншого обов'язку, а також у разі пред'явлення особою позову до одного із кількох боржників, а також якщо предметом позову є лише частина вимоги, право на яку має позивач.

Звернення стягнення на предмет іпотеки не вказане у статті 264 ЦК України в якості окремої підстави переривання перебігу позовної давності, а також не може вважатися діями, що свідчать про визнання боржником свого боргу, чи прирівнюються до пред'явлення позову. Звернення стягнення є реалізацією іпотекодержателем свого права, передбаченого договором іпотеки, та підставою припинення цього права.

Повернення стягувачу виконавчого напису (виконавчого документу) також не може переривати перебіг позовної давності за позовними вимогами про звернення стягнення з аналогічних причин.

Детальніше з текстом постанови ОП КЦС ВС від 9 грудня 2019 року у справі № 357/5125/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86505139>.

Пред'явлення позову про звернення стягнення на предмет іпотеки не перериває перебігу позовної давності за вимогами про стягнення заборгованості за кредитним договором

24 квітня 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ПАТ «Дельта банк» до ОСОБА_11, ТОВ «Південна будівельна компанія» про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився апеляційний суд, в задоволенні позовних вимог ПАТ «Дельта банк» до ОСОБА_11 про стягнення заборгованості за кредитним договором відмовив у зв'язку зі спливом позовної давності.

Звертаючись з касаційною скаргою, позивач вказав, що суди залишили поза увагою ухвалу суду, якою зупинено провадження у справі за позовом ПАТ «Дельта банк» до ОСОБА_12, ОСОБА_13, третя особа – ОСОБА_11, про звернення стягнення на предмет іпотеки за цим кредитним договором, тим самим суди не врахували, що відбулося переривання перебігу позовної давності відповідно до частини другої статті 264 ЦК України, що має суттєве значення для вирішення цієї справи.

Колегія суддів Великої Палати Верховного Суду не погодилася з доводами касаційної скарги щодо переривання позовної давності на підставі частини другої статті 264 ЦК України у зв'язку з тим, що банк звернувся з вимогами до іпотекодавців про звернення стягнення на предмети іпотеки в рахунок заборгованості за кредитним договором в межах позовної давності з огляду на таке.

Відповідно до частини другої статті 264 ЦК України перебіг позовної давності переривається у разі пред'явлення особою позову до одного із кількох боржників, а також якщо предметом позову є лише частина вимоги, право на яку має позивач.

Таким чином, на думку Великої Палати Верховного Суду, позовна давність шляхом пред'явлення позову переривається саме на ту частину вимог (право на яку має позивач), що визначена ним у його позовній заяві. Що ж до вимог, які не охоплюються пред'явленим позовом, та до інших боржників, то позовна давність щодо них не

переривається. Обов'язковою умовою переривання позовної давності шляхом пред'явлення позову також є дотримання вимог процесуального закону щодо форми та змісту позовної заяви, правил предметної та суб'єктної юрисдикції та інших, порушення яких перешкоджає відкриттю провадження у справі.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 24 квітня 2019 року у справі № 523/10225/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81691871>.

Сплив позовної давності до основної чи додаткової вимоги кредитора про стягнення боргу за кредитним договором сам по собі не припиняє основного зобов'язання за кредитним договором і не може вважатися підставою для припинення акцесорного (додаткового) зобов'язання

11 вересня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до ПАТ КБ «ПриватБанк», правонаступником якого є АТ КБ «ПриватБанк», про визнання договору застави припиненим та припинення застави.

Суди встановили, що між позивачем та ПАТ КБ «ПриватБанк» укладений кредитний договір. На забезпечення виконання кредитного договору між ним та банком укладений договір застави, за яким позивач передав у заставу автомобіль. У зв'язку з неналежним виконанням зобов'язань за кредитним договором банк звернувся до суду з позовом про стягнення заборгованості. Рішенням Апеляційного суду Дніпропетровської області від 19 листопада 2013 року у задоволенні позову ПАТ КБ «ПриватБанк» відмовлено у зв'язку з пропуском позовної давності. Відтак, позивач просив суд визнати договір застави автотранспорту припиненим у зв'язку із припиненням забезпеченого заставою зобов'язання за кредитним договором та припинити заставу транспортного засобу.

За результатами розгляду справи Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду прийняв постанову, в якій зазначив таке.

За правилами статті 266 ЦК України зі впливом позовної давності до основної вимоги вважається, що позовна давність спливла і до додаткової вимоги (стягнення неустойки, накладення стягнення на заставлене майно тощо).

Таким чином, позовна давність пов'язується із судовим захистом суб'єктивного права особи в разі його порушення, невизнання або оспорювання. Якщо упродовж установлених законом строків особа не подає до суду відповідного позову, то за загальним правилом ця особа втрачає право на позов у розумінні можливості в судовому порядку здійснити належне їй цивільне майнове право. Тобто вплив позовної давності позбавляє цивільне суб'єктивне право здатності до примусового виконання проти волі зобов'язаної особи.

У зобов'язальних відносинах (стаття 509 ЦК України) суб'єктивним правом кредитора є право одержати від боржника виконання його обов'язку з передачі майна,

виконання роботи, надання послуги тощо. Зі спливом позовної давності в цих відносинах кредитор втрачає можливість у судовому порядку примусити боржника до виконання обов'язку. Так само боржник зі спливом позовної давності одержує вигоду – захист від можливості застосування кредитором судового примусу до виконання обов'язку.

Однак за змістом статті 267 ЦК України сплив позовної давності сам по собі не припиняє суб'єктивного права кредитора, яке полягає в можливості одержання від боржника виконання зобов'язання як у судовому порядку, так і без використання судового примусу.

Отже, ЦК України сплив позовної давності окремою підставою для припинення зобов'язання не визнає. Виконання боржником зобов'язання після спливу позовної давності допускається та визнається таким, що має достатню правову підставу. Пропущення позовної давності також не породжує права боржника вимагати припинення зобов'язання в односторонньому порядку (частина друга статті 598 ЦК України), якщо таке його право не встановлено договором або законом окремо.

Таким чином, за загальним правилом ЦК України зі спливом позовної давності, навіть за наявності рішення суду про відмову в позові з підстави пропущення позовної давності, зобов'язання не припиняється.

Підстави припинення застави визначені у статті 28 Закону України «Про заставу», але вказаною нормою не передбачено такої підстави для припинення застави як сплив позовної давності до основної чи додаткової вимоги кредитора за основним зобов'язанням.

З урахуванням наведених норм права суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, дійшов правильного висновку про відсутність підстав для припинення застави, оскільки сплив позовної давності до основної чи додаткової вимоги кредитора про стягнення боргу за кредитним договором сам по собі не припиняє основного зобов'язання за кредитним договором і, відповідно, не може вважатися підставою для припинення застави.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 11 вересня 2019 року у справі № 201/13602/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84211362>.

Дайджест судової практики Верховного Суду у справах, пов'язаних із виконанням кредитних зобов'язань. Рішення, внесені до ЄДРСР за січень 2018 – лютий 2021 року/ / упоряд. департамент аналітичної та правової роботи Верховного Суду/ Відпов. за вип.: секретар Першої судової палати КЦС ВС, секретар Пленуму ВС, к. ю. н, доцент Д. Д. Луспеник/ Київ, 2021. – 56 стор.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua